IOANNIS MABILLON Edit. I
ELOGIVM HISTORICVM
B. RABANO,
Archiepiſcopo Moguntinenſi,
ſcriptum
Actor. Benedictinor.
Sæc. IX.

CAPVT I
Rabani nomina, patria, parentes, natiuitatis tempus.

1

Eius nomina, RABANVS patrio nomine ſic dictus, aliud nomen *MAVRVS* accepit ab Alcuino præceptore ſuo, vti ipſe in præfatione commentariis Regum præfixa teſtis eſt, vbi ait, ſe in iis locis, quæ per ſe exponit, ad marginem *prænotaſſe M. litteram,* Mauri *nomen exprimentem: quod Magiſter,* inquit, *meus beatæ memoriæ Albinus mihi indidit.* Nimirum iſto æuo mos inualuerat apud litteratos viros in his partibus degentes, vt præter gentilitium nomen, quod plerumque ſono duriuſculum erat, aliud a Latinis aut Græcis, rarius ab Hebræis adſciſcerent, politioris ſermonis lenitatem affectantes. Hinc ſancto Frichorio Hadrianus; Biſcopo cognomen, id eſt, alterum nomen Benedictus; Willibrordo Clemens; Winfrido Bonifacius; Arnoni, Salzburgenſi Epiſcopo, Aquila; Alcuino Albinus Flaccus; Carolo Magno Dauid; Angilberto Homerus; Riculfo Damoeta; Adalhardo Antonius; Walæ Arſenius, & Hieremias; Ratberto Paſchaſius; Warino Corbeiæ nouo Abbati Placidius; aliis alia vocabula ſuppoſita ſunt. *Hariulfi Chronographi* Centulenſis de ſancto Frichorio agentis notanda ſunt verba in lib. I cap. VI; *Alterius nomen eo quod rictu linguæ barbaræ ineptum viſum eſt, a prioribus mutatum vocatur, & ſcribitur HADRIANVS.* Adeo vero lenitatem hanc ſectabantur illius temporis homines, vt eiuſmodi popularia nomina, quaſi barbara, pronuntiare fere non auderent, niſi petita venia lectorum: Huc ſpectat *Seruatus Lupus* in præfatione ad librum de vita ſancti Wigberti Abbatis: *Id autem a periti beneuolentia lectoris obtinuerim, vt ſicubi latini ſermonis lenitas hominum locorumue Germanicæ linguæ vernaculis aſperatur, modice ferat: ac meminerit, non carmen me ſcribere, vbi poetica licentia nonnunquam nomina mutilantur, atque ad ſonoritatem Romani diriguntur eloquii, vel penitus immutantur: ſed hiſtoriam, quæ ſe obſcurari colorum obliquitatibus renuit.* Hæc igitur cauſſa eſt, ob quam Alcuinus Rabano cognomentum ſeu alterum nomen impoſuit *Mauro.* quo nomine eum ſalutare ſolet in epiſtolis & poematiis ad illum ſcriptis. Qui ſic duplici nomine affecti erant, alterutrum dumtaxat ſeorſim vſurpabant, raro vtrumque ſimul: idque aliis etiam obſeruare mos erat. tametſi in epiſtola *Humberti* Wirziburgenſis Epiſcopi ad Rabanum, Commentariis in Iudicum & Ruth libros præmiſſam lego hanc ſcriptionem: *Illuſtri Viro meritoque inſigni ac præſtantiſſimo Patri HRABANO MAVRO Humbertus.* quæ nominum coniunctio itidem in Lotharii Imperatoris epiſtola expoſitioni Ezechielis præpoſita inuenitur. Denique *agnomen* ſuum *RHabanus* vocat in præfatione ad Matthæi Euangelium. *Iohannes Trithemius* Rabanum paſſim cognominat *Magnentium,* a Magnentiana familia, ex qua eum proceſſiſſe credidit. Ex vetuſtis ſcriptoribus nullus (quem ſciam) hoc cognomen Rabano tribuit ante *Ademarum* Ecoliſmenſem monachum in

p. 20.

Edit. I in Chronico ab annis ſexcentis exarato, & *Sigebertum* ei ſupparem in lib. de ſcriptoribus Eccleſiaſticis cap. LXXXIX, vbi Rabanus alio nomine *Maurus* ſiue *Magnetius* appellatur. HRabanus, qui aliis Rabanus, & Rhabanus, ita nomen ſuum pingere amat cum adſpirata præuia, vt HLudouicus, HLotharius, pro more illius ætatis.

*p. 21 * 2 Rabano patriam alii aliam pro ſtudio quiſque ſuo adfingunt, hi Angliam, Scotiam iſti. Non vacat refellere iſtas nugas. Francum eum fuiſſe, id eſt, in Francia Orientali ortum, conſtat, non quidem Fuldæ, ſed Magontiæ. Audi Rabanum ipſum in Alcuini perſona libros de cruce ſuos offerentem Papæ, & ſic de ſe loquentem: *Patria*,

Ipſe quidem Francus genere eſt, atque incola ſyluæ
Bochoniæ &c.

Fuldæ quippe, quod oppidum in Bochonia ſitum eſt, monachus erat: non tamen eo loci natus, ſed in vrbe Magontia, vt ipſe canit in epitaphio ſuo:

Vrbe quidem hac genitus ſum, ac ſacro fonte renatus:
In Fulda poſt hæc dogma ſacrum didici.

Nec audiendi ſunt, qui interpunctionem poſt vocabulum *in Fulda* locant. Rabanus enim ſepulturam ſuam deſignauerat Magontiæ in monaſterio ſancti Albani. Ac proinde verba illa, *vrbe quidem hac genitus ſum*, de Magontia explicare oportet; & quidem ſic explicauit vetus quidam Anonymus, cuius ſententiam referemus infra num. 39.

3 Rabano parentes *RVTHARDVM Magnentiana familia ſatum, virum diuitem & potentem, qui multo tempore ſub Francorum Principibus ſtrenue militauerit; & ALDEGVNDEM honeſtiſſimæ conuerſationis mulierem*, tribuit *Iohannes Trithemius*. Sed qui lapſus eſt in loco natiuitatis eius deſignando, vereor vt ei tute credatur de nominibus & dignitate parentum: quorum nulla mentio apud antiquos. Veruntamen certum eſt, Rabanum inluſtri genere ortum fuiſſe, vt qui fratrem habuit *TVTINVM*, virum cum primis nobilem, teſtante Rabano in eius epitaphio; & nepotem *GVNDRAMNVM* Leuitam, cellæ ſancti Soli Præpoſitum, & Ludouici Germaniæ Regis Capellanum. Tutini epitaphium eiusmodi eſt: *Parentes*,

Hic iacet inſignis Vir nomine TVTIN humatus,
Complens communem ſorte vocante diem.
Alta clarorum qui natus ſtirpe parentum,
More omni proceres æquiparauit auos.
Ingenio, probitate, fide, verbique decore,
Inter regales vixit honore viros.
Quem iuuenem mediis cecidiſſe viriliter armis
Effecit Domini gratia magna ſui.
Frater Pontificis fuit ille celerrimus armis,
Qui huc germani detulit oſſa ſui.
Flecte genu, palmasque leua, bone lector, & orans
Dic, precor, ambobus propitiare Deus.

Nam vt id de Rabano Pontifice, non de alio interpreter, facit, quod Pontificem non nominat, & quod pro *ambobus* germanis poſtulat preces. Quod ſi cui non ſatis exploratum videatur, ſaltem concedat neceſſe eſt, *GVNDRAMNVM*, virum palatinum, Rabani fuiſſe nepotem. Huius rei certum habemus auctorem, non ſolum Ermanricum eius æqualem in libro de geſtis ſancti Soli; ſed etiam Gundramnum ipſum, qui vt Ermanricum ad ſcribendam Soli vitam adduceret, *domini Abbatis, patrui* (inquit) *mei, licentiam* defert. Quis iſte Abbas fuerit, declarat *Ermanricus* in dictæ vitæ cap. VI, nimirum Fuldenſis monaſterii: *vbi Deo prouidente modo ſanctiſſimus ac in omni arte peritiſſimus dominus Abba Rabanus perſpicaciter fulget. Gundramnum Diaconum, cariſſimum* ſuum *cellulæ ſancti Soli æditum ac Regis Capellanum, Ermanricus* ita loquentem inducit cap. X: *Ego namque, frater cariſſime, imperante domino meo Rege, ex obedientia patrui ac domini mei cariſſimi & fratrum eius, qui cum eo coenobialiter viuunt, hic ſum, vt cernis, in artiſſimum & ſterilem locum deputatus miniſter.* Id de nullo alio intelligi poteſt, quam de Rabano Abbate Fuldenſis monaſterii, a quo pendebat cella ſancti Soli. Pergit dicere Gundramnus: *Ad hæc * & hoc mentem ſæpiuſcule mouet, quid in me boni dominus Rex potuiſſet nanciſci, quod ſeruitium meum dignatus eſt appetere, vel cur voluiſſet me a quietiſſima*

*22

tissima cœnobii vita, quamuis hactenus non ligatum, in ea educere; & in hac asperrima montium iuga statuere. Nimirum prope cellam sancti Soli villa seu domus regia erat, vt patet ex consequentibus Gundramni verbis, cui villæ præfectus erat Gundramnus, qui & ingemiscit, se vi de monasterio fuisse ablatum, *& in Palatinorum numero nuncupatum.* Alius porro mihi videtur Gundramnus iste a Gundramno, cuius, vti & Otdrudis eius vxoris, epitaphium texuit Rabanus: cum primus Leuita fuerit, alter coniugatus. Hæc de Rabani parentibus, quos claros fuisse ex iam dictis manifestum est. Edit. I

dies natalis. 4 Natalitium eius diem & annum adseuerantius definit *Trithemius, quarto nonas Februarii, anno septingentesimo octogesimo octauo.* Diem nescio vnde acceperit, annum propter prope attigit. Rabanus ad Diaconatus gradum promotus est anno Christi octingentesimo primo, vt inferius ostendam. Si ecclesiæ veteres leges ac regulas hac in re seruauit, tunc natus erat annos minimum viginti quinque. Hanc enim ætatem exigunt prisci canones, nisi dispensatio accessisset. Ergo in lucem editus est Rabanus anno fere DCCLXXVI. Certe libros duos de laudibus sanctæ crucis scribere aggressus est ante annum DCCCX vbi sex lustra, id est, triginta annos, impleuit.

II Monastica professio & Diaconatus; studia sub ALCVINO; condiscipuli.

Monastica professio, 5 Fuldæ monachus a puero fuit, teste *Anonymo* inferius adducendo. id quod etiam satis indicat in suo ipsius epitaphio: vbi consequenter post acceptum baptismum se Fuldæ, *dogma sacrum*, id est vitæ christianæ & monasticæ leges didicisse adfirmat. In peruetustis annalibus Fuldensibus, qui in anno Imperii Ludouici Pii desinunt, apud *Lambecium* in tomo II Cæsareæ bibliothecæ, *Raban Diaconus factus* memoratur anno XXXIII regni Caroli Magni, id est, anno Christi DCCCI.

studia sub Alcuino, 6 Adolescentem iam & litteris vtcumque imbutum, Ratgarius Fuldensis Abbas ab anno DCCCII in annos sexdecim, *Rabanum* vna cum *Hattone Turonos direxit ad ALBINVM magistrum, gratia liberales discendi artes*, vt ex peruetusto codice Fuldensi refert *Brovverus* in notis ad Rabani poema XIII. Ratgario id acceptum referre videtur ipse Rabanus in dicto poemate, in quo aliqui versus hoc loco veniunt obseruandi.

Iam mihi concessit bonitas tua discere libros:
Sed me paupertas suffocat ingenii.
Me quia quæcumque docuerunt ore magistri,
Ne vaga mens perdat, cuncta dedi foliis.

Hinc Albinum seu Alcuinum præceptorem suum in carmine libris de sancta cruce præfixo inducit, pro se ita sancto Martino supplicantem:

Sancte Dei Præsul, meritis in sæcula viuens,
Causam, quam ferimus, suscipe mente pia.
Nempe ego cum fueram custos humilisque minister
Istius ecclesiæ, dogmata sacra legens:
Hunc puerum docui diuini famine verbi,
Ethicæ monitis & Sophiæ studiis.
Ipse quidem Francus genere est, atque incola sylvæ
Boconiæ, huc missus discere verba Dei.
Abbas namque suus, Fuldensis Rector ouilis,
Illum huc direxit, ad tua tecta, Pater:
Quo mecum legeret metri scholasticus artem,
Scripturam & sacram rite pararet ouans.

His versibus deceptus est *Trithemius* & alii, vt dicerent, Rabanum Alcuino * præceptore litteris operam dedisse Romæ; rati hoc carmen, quod sancto Martino Turonensi Antistiti dirigitur, intelligendum esse de Pontifice Romano, de que Romana ecclesia, in qua litteras professus sit Alcuinus. * p. 23.

studiorum socii. 7 Studiorum socios in Turonensi academia Rabanus habuit *HATTONEM* ex dictis, eius postea in Abbatiali dignitate successorem; & *HEMMONEM* seu

Edit. I seu *HAIMONEM*, dein Episcopum Halberstadensem : id enim colligitur ex præfatione operis *de vniuerso* Hemmoni dicati in hæc verba : *Memor sumboni studii tui, sancte Pater, quod habuisti in puerili atque iuuenili ætate in litterarum exercitio & sacrarum litterarum meditatione, quando mecum legebas, non solum diuinos libros & sanctorum Patrum super eos expositiones; sed etiam huius mundi sapientium de rerum naturis sollertes inquisitiones; quas in liberalium artium descriptione & ceterarum rerum inuestigatione composuerunt.* Sodalem etiam habuit *Samuelem* vt patebit ex num. 10. De aliis eius sociis ariolari non lubet.

III Fuldensis scholæ regimen, celebritas, alii præceptores, Rabani discipuli, & successor in docendo.

8 TVRONIS reuersus, Fuldensibus præfectus est scholis, Ratgario Abbate, qui parum æquus in litteras & litteratos fuit. Istam prouinciam in se suscepit Rabanus, viuente etiam tunc Alcuino, qui in epistola LV *benedicto sancti Benedicti puero Mauro*, id est Rabano, inscripta, eum *valere feliciter cum pueris suis* iubet. Itaque si Rabanus a Ratgario Abbate, quem anno DCCCII Fuldæ regimen iniisse constat, ad Alcuini scholam missus est; si etiam Alcuinus anno DCCCIV mense Maio viuere desiit; Rabanus exiguo tempore Turonis Alcuinum præceptorem auscultauit. *Fuldensis scholæ, quod sustinuit, regimen.*

9 Rabano litteras profitente, magna fuit celebritas Fuldensis academiæ, quæ omnium disciplinarum libris tum abundauit, & præclaros orbi Christiano doctores peperit. Quam ampla fuerit bibliothecæ Fuldensis supellex, docet nos Rabanus in carmine XVI ad Gerhohum Presbyterum, cui commissa erat, quem idcirco *clauipotentem fratrem* appellat: *Scholæ Fuldensis sub eo celebritas.*

Dicere quid possum de magna laude librorum,
Quos sub claue tenes, Frater amate, tua?
Quidquid ab arce Deus cæli direxit in orbem
Scripturæ sanctæ per pia verba viris;
Illic inuenies, quidquid sapientia mundi
Protulit in mundum temporibus variis.

10 Non solus tamen in istis scholis docebat Rabanus, tametsi præcipuus magister erat. Adiutorem, sodalemque habuit *SAMVELEM*, postea Wormatiensem Episcopum, quem etiam sub Alcuino præceptore condiscipulum habuerat. Vtrumque constat ex carmine XXI; *Eius in docendo adiutores.*

Quondam namque meum gaudebam te esse sodalem
Inter lectores, Frater amate, mihi.
Nunc quoque te gratulor retinere iura magistri
Crescere virtute, patris habere locum.

Quibus versibus significat, Samuelem secum aliquando gessisse magistri seu lectoris officium, quod Episcopus creatus retinebat. Addit post duos versus, eidem etiam communem præceptorem fuisse Albinum;

Quod quondam docuit ALBINVS rite magister,
Hoc pectus teneat, hoc opus omne probet.

Cum Fuldensibus scholis præesset Rabanus, Gildas Hibernus ipsius rogatu librum de computo capitulis XCIX edidit, eidemque nuncupauit. Nuncupatoriam epistolam ex Cottoniana bibliotheca vulgauit inter Hibernicas Vsserius. Ea in epistola operis argumentum Gildas explicat, gratias agens Deo, *qui tibi*, inquit, *eius amorem* * *inspirauit, teque reddit suo fulgore decoratum & proximis tuis profectuosum.*

*p. 24

11 Discipulos habuit permultos, in his *WALAFRIDVM STRABVM, SERVATVM LVPVM, RVDOLFVM*, præmissæ vitæ scriptorem, & *OTFRIDVM*: de quibus pauca hic adnotanda. *Walafridus Strabus*, qui postea fuit Augiæ Abbas, se ipse inter Rabani discipulos adnumerat in carmine scripto *ad HRABANVM magistrum suum. Lupus* in epistola I scribit, se ab Aldrico metropolitano suo directum fuisse ad *venerabilem HRabanum, vti ab eo ingressum caperet diuinarum scripturarum.* Eidem *reuerendissimo Patri, eximioque præceptori* suo inscribit epi- *Discipuli celebriores.*

epistolam XL, qui vicissim Lupo post eius ab se discessum dedicauit collectarium in epistolas Pauli. *Rudolfus* Rabanum itidem *praeceptorem* ac *magistrum suum* vocat in superiori vita, & in Actis sanctæ Liobæ ab se descriptis. *Otfridus* vero Presbyter, & monachus Wissenburgensis apud Spiram Nemetum, in epistola Liudberto Maguntino Archiepiscopo scripta pro translatione ab se facta Euangeliorum in linguam Theotiscam: *Hunc igitur librum*, inquit, *vestra sagaci prudentia probandam curaui transmittere: & quia a RABANO venerandæ memoriæ, digno vestræ sedis quondam Præsule, educata mea paruitas est; præsulatus vestri dignitati sapientiæque commendare curaui.* Edit. I pag.

in docendo successor.

12 Abbas factus vir sanctus curam docendi liberales artes aliis commisit, reseruato sibi officio interpretandi scripturas sacras. Nam ad eum iam Abbatem missus est Lupus, vti ab eo præludia istius disciplinæ disceret, ex dictis. Eo Abbate humaniores litteras scholaribus tradidit *CANDIDVS* monachus, cuius hæc verba sunt initio libelli, quem de vita Eigilis Abbatis composuit: *De cetero quoque notum facio tuæ caritati, quod anno præterito dominus Abbas HRabanus, cum illi querebar, quia non haberem quemquam mecum consociorum, cum quo in diuina lectione disputando & legendo proficere potuissem, tale mihi responsum referebat: „Exerce*, inquit, *temetipsum legendo & aliquid vtilitatis adde dictando. Nam dum ego ibidem, vbi nunc ipse moraris, quondam commanerem, librum prosa & versibus in laudem sanctæ crucis diuina gratia inspirante incæpi.* Atqui istud opus aggressus est Rabanus, dum humaniores disciplinas doceret in schola monasterii: in qua proinde Candidus tum, cum Eigilis vitam scribebat, præceptoris obtinebat officium.

IV Sacerdotium; vexatio; iter Ierosolymitanum.

Eius sacerdotium,

13 Ordinis sacerdotalis gradum suscepit ab Haistulfo Archiepiscopo Moguntino, quod ipse testatur in epistola ad eundem Haistulfum initio librorum de institutione clericorum, in hæc verba: *Tuo enim magisterio semper me libens subdam, a quo recordor me accepisse dignitatem ecclesiasticam*, id est, sacerdotalem ordinationem. Scribebat hanc epistolam Rabanus anno DCCCXIX, signato in versibus Haistulfo inscriptis in limine istorum liborum, quo anno facta est Fuldensis basilicæ dedicatio, cui Rabanus interfuit iam Presbyter, teste *Candido* in vita sancti Eigilis. Atqui Haistulfus sedem Mogontiacensem anno DCCCXV inisse dicitur apud *Serarium*, ac proinde eodem fere anno ordinatus ab eo est Rabanus. Certe verbum, *recordor*, quo vsus est in præcitata epistola anno DCCCXIX (vt dixi) Haistulfo directa, satis innuit, iam aliquantum effluxisse temporis a sua ordinatione. Postea quam hæc obseruaueram, incidit in manus meas tomus secundus bibliothecæ Lambecianæ, in quo veterrimi habentur Fuldenses annales iam laudati, vbi de Rabani sacerdotio hæc lego: *Anno I* Ludouici Pii *HRaban ordinatur ad Presbyterum X Kal. Ianuarii ab Heilstolfo Archiepiscopo Mogontiacensi.* Ergo anno DCCCXIV desinente, quo proinde anno Heistulfus ecclesiæ Mogontiacensi iam præsidebat.

vexatio,

14 Inter ea motus & simultates excitantur in monasterio Fuldensi; dira pestis, qua non semel afflicta est illa congregatio, primum quidem Sturmio Abbate, tum etiam (vt coniicio) regente Baugulfo, qui ob id regimine cessisse videtur: dein sub * Ratgario, qui iussu Ludouici Augusti abiectus est; ac demum itidem sub Rabano, quem monachorum suorum factio Abbatiæ nuntium remittere coegit. Sturmius, iubente Pipino, in exilium missus est *ad magnum cœnobium, quod dicitur Vnnedica*, vt in ipsius vita legitur sæculo III. *Brovverus*, primus vitæ editor, suspectam habuit vocem *Vnnedica*, vbi V. C. *Hadrianus Valesius* legendum putat *Gemedico*, *Iumiege*, quod *Gemedicum*, *Gemeticum*, & *Gimeticum* vocant, situm in pago Rotomagensi ad Sequanam. Certe procliuis est mutatio litteræ *G* in *V* apud Teutones & Francos: adeo vt pro *Gimedico* scriptum sit in Sturmii actis *Vimedico*, cuius loco *Brovverus* legerit *Vnnedico*. Itaque Sturmii exsilii locum esse Gemeticum indubitanter existimem. Et quidem iniqua fuit in Sturmium & Rabanum commotio monachorum: in Ratgarium vero iusta, moderata, & necessaria. Ratgarius quippe, vbi primam iniit pastoralem curam, mox totum fere monasterii disciplinæ Fuldensis statum peruertit, aliorum monasteriorum, nedum sui, mores reprehendens, *quasi regulariter non viuerent:* monachos suos rebus necessariis spoliatos ad laborem manuum assiduum adigebat, abrogatis solitis precibus, frequenti * 25

Missarum

Edit. I pag. Missarum celebratione, & festis diebus non paucis. Hinc querelæ apud Carolum M. depositæ a monachis, quorum supplicem hac de re libellum retuli post vitam sancti *Eigilis* Abbatis Fuldensis. Caroli iussu repressa Ratgarii seueritas, eo mortuo rursus feruere, ad laborem plus quam seruilem suos adigere, eisque libros & studiorum vsum interdicere. Hi precibus primum apud ipsum rem agunt, ad genua procumbentes supplicant, vt mitius cum eis agatur. Rabanus ipse, cum librorum parua supellex adempta fuerat, durum ac ferocem Abbatis animum delinire tentat his versibus:

Te, Pater alme, Virum monachorum, atque optime Pastor,
Inuoco propitium ipse tuus famulus:
Vt tua nunc pietas miserum me exaudiat alma,
Ad te clamantem, Rector vbique pius.
Iam mihi concessit bonitas tua discere libros;
Sed me paupertas suffocat ingenii.
Me quia quæcumque docuerunt ore magistri,
Ne vaga mens perdat, cuncta dedi foliis.
Hinc quoque nunc constant glossæ, paruique libelli,
Quos precor indigno reddere præcipias.
Serui quidquid habent, dominorum iure tenetur:
Sic ego quæ scripsi, omnia iure tenes,
Nec mihi ceu propria petulans hæc vindico scripta:
Defero sed vestro omnia iudicio.
Seu mihi hæc tribuas, seu non; tamen omnipotentis
Diuinitas semper det tibi cuncta bona:
Certamenque bonum cursu consummet honesto,
Cum Christo vt maneas semper in arce poli.

Mouisset ferreum pectus tam iusta, tamque modesta oratio: at saxo cantum est. Hinc malum ingens, secessio & exsilia monachorum, & solitudo in solitudine ipsa. Lugubrem hunc Fuldæ statum pathetikῶς describit Rabanus in carmine XXX ad quendam Fuldensem monachum exsulantem: quod non ab re erit huc referre, vt pastores demum intelligant, quantum malum pariat immoderata seueritas.

Currens charta procul nuntia porta
Dilecto grauia munera Fratri,
Quæ infausta tulerat temporis hora.
Quem dudum eripuit sorte nefanda
Sons, fraus, atque dolor, & labor ingens
Longas compulerat quærere terras.
Pars ablata fuit, parsque remansit:
Cum diuisus homo (proh dolor) vnus
Est voto atque anima corpore bino.
* 26 ** Postquam tu vnanimis Frater abisti,*
Ast mox per varios torsus vbique
Sum casus, odiis læsus & atris.
Sed nunc .·. doleo pectore tristi
Multum posse malum huc generale,
Quam soli mihimet condere damnum.
Ex quo seditio noxia dudum
Inter nos orta est, nemo valebat
Lenire hanc precibus, nec dare finem.
Crescens sed nimium tempore multo,
Aucta est perque dies sorte maligna,
Vastauit populum Patris ob iram.
Durescit qui animo & credere nescit,
Trux deturbat oues, cæde cruentat:
Nullius miseret, sæuit in omnes.
His commota malis turba reliquit
Antiquum stabulum: fit peregrina.
*Læsis vna salus pergere longa * est.*

* *l.* longe

Venit ſumma dies, tempus amarum, Edit. I
Quando extrema pati turba coacta eſt, p. 26
Et conuicta malis linquere ſedes.
Cuncti conueniunt vndique Fratres,
Queis mens vna fuit, parque voluntas,
Immitem vt precibus flectere certent.
*Duratus qui animo ſpreuerat * omnes,* * *pro* ſpreuit
*Irritans populum * pellit ab æde,* * monachos
Deſperare dedit patris amorem.
Diuerſo interea mœnia luctu
Miſcentur: reſonant cymbala cumque,
Et ſignum eccleſiæ conuocat omnes.
Accurrunt tumulo Martyris almi,
Flet miſta ſenibus plebs iuniorum,
Ex imo gemitus pectore ducunt,
Expanduntque manus cum prece fuſa.

Sic deſinit mutilus codex, ex quo ſatis huius tragœdiæ finem diſcimus. Delata res eſt ad Ludouicum Auguſtum, qui monachis Fuldenſibus facultatem dedit eligendi alium Abbatem. Mox abiecto Ratgario electus eſt anno DCCCXVII Eigil Abbas, vt in eius vita ſuperius dictum eſt. Eo Abbate rediit optata ſerenitas, collecti denuo in vnum monachi regularem diſciplinam & ſtudiorum vſum reuocarunt Rabano maxime præceptore.

Iter Hieroſolymitanum. 15 Per eam Ratgarii tempeſtatem accidiſſe arbitror, vt Rabanus loco cedere compulſus, abierit in loca ſancta: cuius peregrinationis hactenus ignoratæ meminit ipſe in MS. commentariis libri Ioſuæ cap. II verſ. 8, vbi de Sidone agit; *Ego quidem*, inquit, *cum in locis Sidonis aliquotiens demoratus ſim, numquam comperi duas eſſe Sidonas, vnam magnam, & aliam paruam, quantum ad terrenum pertinet locum.* Neque enim iter iſtud reuocari poteſt ad tempus intermiſſi regiminis Abbatialis. Siquidem hos commentarios nuncupauit Fridurico Traiecti ad Rhenum Epiſcopo, qui anno DCCCXXXIV cæſus eſt, ante annos octo, quam Rabanus regimen abdicaret.

V Abbatis munus; res geſtæ; regiminis abdicatio.

16 Eigili Abbati ita, vt dixi, inſtituto, ac poſt quinquennium mortuo, ſucceſſit Rabanus anno *DCCCXXII* menſe Auguſto vel Septembre, vt colligo * ex duabus chartis, a *Piſtorio* editis, quarum vna Eigile Abbate data eſt *VI Nonas Auguſti*, pag. 528; alia HRabano, *menſe Octobri, V Kalendas Nouembris*, pag. 533; vtraque Ludouici Imperatoris anno nono. *27

17 Præclaras res a tanto Abbate geſtas explicare omnes difficile eſt. Ab eo ſiquidem ſarta tecta viguit monaſtica diſciplina; aucta præter modum cœnobii exiſtimatio & fama, vti & monachorum religio; plurimum temporalis commodi adiectum; litterarum ſtudia mirifice exculta; Regum & Imperatorum, quibus gratiſſimus & acceptiſſimus ſemper fuit, conciliata beneuolentia; & (quod prius dixiſſe debueram) baſilicis, ſacris aris, ac Sanctorum reliquiis cultus amplificatus. Audiendus hoc loco Trithemius. *Sub eius regimine monaſterium Fuldenſe rebus atque perſonis creuit quotidie, & fama ſanctitatis monachorum eius per totum ſe regnum Francorum diffudit. Præcipue tamen Abbatis HRabani opinio doctrinæ & ſanctimoniæ in ore fuit omnium celebris & glorioſa, non ſolum apud Germaniæ Francos, ſed apud Gallicanos quoque & Italos: cuius viri fama Reges & Principes, Epiſcopos & Doctores, quoslibet, etiam longius diſtantes, in eius venerationem permouit. Ex omni regno Francorum, quod tunc erat vnum Germanis & Gallis, ad audiendum illum certatim confluebant viri multarum facultatum periti; & ſe fore beatos exiſtimabant, qui ad eius fuiſſent familiaritatem admiſſi. Multi quoque Principes, nobiles & ciues HRabani magiſterio filios ſuos commiſerunt imbuendos, variis atque magnificis præceptorem donis & muneribus honorantes: quos ille tanta ſedulitate docuit, qua maior excogitari vix potuiſſet.*

res geſtæ. 18 Quid in Sanctorum reliquias & loca ſacra præſtitum ab eo ſit, abunde nos docuit ſuperius *Rudolfus*, niſi quod omiſit, iacta per eum fuiſſe fundamenta Hersfeldenſis

Edit. I pag. feldensis ecclesiæ, teste *Lamberto*, huius loci monacho, cuius hæc verba: *Anno DCCCXXXI Brun & Raban Abbates fundamentum ecclesiæ sancti Wigberti foderunt VI Idus Iulii, feria secunda.* Quam Rabanus post Bruni mortem absoluit, & an. DCCCL dedicauit: cuius rei memoriam versibus testatam reliquit.

19 Fuerunt eo tempore, Meginfrido apud *Trithemium* testante, in cœnobio Fuldensi *monachi centum quinquaginta*, quos ille non minus virtutibus, quam litterarum studiis informabat. Famam eius doctrinæ probat factum Lupi, qui iam vir, magnis rebus occupatus, excultusque litteris, Rabani tamen disciplinæ erudiendum se submisit paullo ante concessam sibi Ferrariensis monasterii administrationem, vt patet ex ipsius epistola V. Idem iam Abbas præceptori gratias agit epistola XL. Quid rei egerit in Fuldensi academia sub Rabano, declarat ipse in epistola sequenti ad Immonem Episcopum Nouiomagensem. *Cur autem vobis significari petieritis, quos libros in Germania scripserim, vel legerim; demiratus sum, nec satis causam comprehendere potui, nisi forte mei experimentum argute capere voluistis propositis duabus rebus: quarum altera, si cessissem, videri poterat ostentationis; altera imprudentiæ puerilis. itaque simpliciter vobis aperio, principem operam me illic destinasse lectioni; & ad obliuionis remedium & eruditionis augmentum libros panculos parauisse: nec Germanicæ linguæ captum amore, vt ineptissime quidam iactauerunt, sarcinam subiisse tanti tamque diuturni laboris.* *Discipulorum institutio,*

20 Inter ea, Ludouici Augusti filiis in patrem conspirantibus, tam prudenter & religiose se gessit Rabanus, vt & patris & filiorum beneuolentiam sibi retinuerit, fueritque apud eos sequester concordiæ & pacis, edito libro de *reuerentia filiorum erga patres & subditorum erga Reges:* in cuius fine Ludouicum Imperatorem ad indulgendum filio & aliis hortatur. *prudentia in dissensione Principum,*

21 Quid rei familiaris coenobio Fuldensi per eum accesserit, testes sunt litteræ donationum a *Pistorio* & *Brouvero* editæ. Obseruatione digna est *Eginhardi* epistola XVI. *Reuerentissimo Christi famulo HRabano venerabili Abbati* inscripta, qua Gundhartum quemdam eius hominem a militari illius anni expeditione excusatum haberi rogat. Fuldense quippe cœnobium erat ex illorum numero, qui Regi dona & * militiam (sic aiunt) debebant. Ad hæc egregium a Gregorio Papa IV diploma obtinuisse dicitur, quo Pontifex sex priuilegia Fuldensibus concedit. „ I Confirmat monasterii patrimonium. II Adsignat Rabano eiusque successoribus domicilium Romæ, puta monasterium sancti Andreæ, dictum Exauilum, iuxta ecclesiam sanctæ Mariæ ad præsepe. III Vetat cuiusuis ordinis Antistibus, ne sacrificent in Fuldensis basilicæ ara primaria. IV Concedit prædicandi facultatem, proedriam & primatum sedendi in publicis consessibus, ante omnes Galliæ & Germaniæ Abbates. V Vsum dalmaticæ, caligarum & sandaliorum. VI Vt Fuldensis Antistes nonnisi ab Apostolica sede benedicatur aut confirmetur. „ Idibus Maii per manus Benedicti Notarii & Scriniarii Indict. XIV, id est, anno DCCCXXXVI, quod diploma *Gretserus* ex Viennensi bibliotheca publicauit, teste *Brouvero* in relectionibus *ad Antiquitates Fuldenses.* Quod diploma, inquit, si genuinum est, magna Rabano ornamenta conciliat. *rei familiaris cura,* * 28

22 His addit *Trithemius*, Rabanum in pauperes, non sine suorum oblo quio liberalem fuisse; & in refrigerium defunctorum eleemosynas dare solitum: quas cum Adelhardus monachus, homo Francus, nimis quam auarus domesticæ rei dispensator, aliquando fraudasset, egregiæ castigatum cælitus fuisse anno DCCCXXXVII. Id cum legi, venit in mentem illius *Adalhardi inclusi*, cuius epitaphium extat in poematiis Rabani. Quod vero subdit *Trithemius*, eum data lege remouisse feminas ab ingressu Fuldensis ecclesiæ, id ab initio cautum eo in loco, *ex quo a monachis habitari coeptus est*, auctor est *Rudolfus* in libro de vita sanctæ Liobæ Abbatissæ. Quiddam nihilominus notandum est in his Trithemii verbis. *Fecit & aliam valde necessariam constitutionem beatus Abbas Rabanus, quæ (vt fertur) vsque in præsentem diem in monasterio seruatur. Sciens enim quam sit monachis frequens conspectus mulierum periculosus, illis maxime, qui iuniores ætate in timore Domini adhuc minus exercitatos habent sensus; de consilio duodecim seniorum cunctis perpetuo mulieribus ad monasterium interdixit accessum. quæ sancta constitutio vt robur obtineret perpetuum, transitum femineo sexui per aquilonarem vrbis portam, extra quam situm est monasterium, perpetua sanctione prohibuit & negauit.* quod forsan de priscæ consuetudinis confirmatione intelligendum est. *beneficentia in pauperes,*

Ceterum quod ait Trithemius, istum morem ad suum vsque tempus seruatum fuisse; excipias festum sancti Bonifacii & quosdam alios festos dies, in quibus feminis patebat ingressus ecclesiæ de concessu Pontificis Romani, tametsi obseruatum a maioribus est, prima vice, qua patuit, ecclesiam postridie de cælo tactam conflagrasse, vt dictum est ad vitam sancti Sturmii Abbatis. Edit. I pag.

missa Hirsaugiam colonia. 23 Quod superest, Rabanus Abbas anno DCCCXXXVIII Hirsaugiam misit coloniam monachorum, qui coenobium, ab Erlafrido Comite instructum incolerent, præposito eis discipulo suo Liutberto Abbate, vti *Trithemius* in historia Hirsaugiensi fusius docet.

Abdicatio Abbatia. 24 *Anno DCCCXLII*, inquit *Lambertus Schafnaburgensis*, *Liutharius expulsus est a regno, & Raban Abbas de monasterio*, cum illud *per annos viginti nobiliter rexisset*, ex Rudolfo. Id factum dissensione monachorum *Trithemius* ex Meginfrido tradit. *Anno natiuitatis eius quinquagesimo septimo, vt Meginfridus Fuldæ postea monachus est auctor, facta est inter eum & monachos eius sollicitante diabolo grauis quædam, & nociua dissensio, cuius tamen causam non expressit. Quam Ludouicus Germanorum Rex, frater Lotharii Imperatoris ac Regis Italiæ, filius Ludouici primi, missis ad Fuldam nuntiis HRabanum ad se vocauit Abbatem, & monachorum temeritatem regali auctoritate compescuit, venientemque cum honore suscepit, & biennio ferme secum in curia regali detinuit. Interea monachi Fuldenses, pœnitentia ducti, Oratores miserunt ad Regem, humili supplicatione rogantes, vt ablatum sibi redonaret Abbatem: quod tamen facere propter causam rationabilem & Abbas ipse renuit, & Rex admittere nullatenus consensit. Mansit * ergo in aula regia beatus Abbas HRabanus biennio, vsque ad mortem Otgarii Archiepiscopi Moguntini, monachis interim lamitantibus.* Hic duplex erratum, & quod Rabanus biennio in aula mansisse post dimissam præfecturam; & quod exacto illo biennio sedi Moguntinæ admotus dicitur. Nam toto fere quinquennio priuatus in cella remota degit, ab anno scilicet DCCCXLII ad XLVII, quo successit Otgario. Rem melius distinguunt Abbatum Fuldensium acta vetera a *Brovvero* citata in libro IV Antiquitatum Fuldensium. *HRabanus postquam ecclesiam Fuldensem per viginti annos egregie rexisset, relicta quam habuit potestate vltra Rhenum fluuium in regnum Lotharii se contulit, post quem quidam de fratribus monasterii, si quo modo eum reuocare possent, mittuntur. Illo vero renuente, Hattonem super se Abbatem constituerunt. HRabanus autem post dies paucos ad monasterium veniens, cum concordia Abbatis & fratrum eius ad orientalem plagam monasterii montanus efficitur.* id est, reclusus in cella, quæ in monte sancti Petri sita est, duodecim fere stadiis a monasterio: vbi *DEO seruiens*, inquit *Rudolfus*, *cælesti sapientiæ vacabat.* De hoc secessu explicanda est *Lotharii* Augusti epistola Rabano inscripta initio Commentarii in Ezechielem. *Placet, inquam, tua habitatio nobis, si creditur ab omni iactantia aliena. Plus enim interiorem hominem rustica montium solitudo, quam regalis vrbium pulcritudo delectat, vbi nulla liuentis inuidia tranquillum pectus hilari mentitur intuitu, nec fucati sermonis adumbrata blanditiis artifici scelere mutua fabricatur astutia.* Data est hæc epistola eo tempore, quo bellorum tumultus Lotharium, & fratres eius de regno disceptantes agitabat, vt initio epistolæ Lotharius significat. Tempus dimissi regiminis vir magnæ eruditionis *Stephanus Baluzius* recte statuit in notis ad Lupi epistolam XL, tum ex anno DCCCXXII, quo initam a Rabano dignitatem Abbatialem docent Annales Fuldenses; tum ex spatio viginti annorum regiminis, quos ipsi Rudolfus adsignat vsque ad depositionem curæ pastoralis. Repugnare tamen videtur vetus Abbatum Fuldensium catalogus manu descriptus, citatus a *Brovvero* in notis ad Rabani poema XXVIII, quo in catalogo *Hatto*, *Bonosus dictus*, Rabani successor, *suscepisse gubernaculum Abbatiæ anno Domini DCCCXLI*, perhibetur. quod interpretandum puto de fine anni DCCCXLI secundum veterem calculum; at de initio anni DCCCXLII secundum nouum. Rabanus enim Eigili successit sub finem anni DCCCXXII. Id est mense Septembri, ex dictis dignitate cessit, *cum monasterium rexisset per annos viginti*, teste *Rudolfo.* Ac proinde eius abdicatio contigit initio anni DCCCXLII, quod nonnulli ad præcedentis anni finem referebant. Hunc calculum præualide firmat *Lupi* epistola XLI, vbi ait, se sospitem reuersum ex Germania, seu ex Fuldensi academia, perculsum fuisse nuntio mortis Aldrici Senonensis Episcopi nutritoris sui, quem sub finem anni DCCCXL, nimirum VI Idus Octobris obiisse superius

* 29

in

Edit. I pag. in eius vita ostendi. Atqui Rabanus tum, cum Lupus ab eo discessit, Abbatis munus abdicauerat, vt intelligitur ex *Lupi* epistola XL ad ipsum, in qua iam in Galliam reuersus scribit, se audiuisse, Rabanum deposuisse sarcinam administrationis. Ac proinde id contigit solum initio anni *DCCCXLII*, quo tempore Lotharius cum fratribus suis de regno armis disceptabat, vt dictum est supra. Huc accedunt quædam chartæ donationum apud *Pistorium* pag. 484 & 558, quarum vna HRabano Abbati facta dicitur, *anno secundo Ludharii gloriosissimi Regis Francorum, quarto Nonas Aprilis*, id est anno DCCCXLII, alia Hattoni Abbati, *quarto Nonas Aprilis anno tertio Ludouici Regis Orientalium Francorum*, id est, anno insequenti. Quæ fuerit huius abdicationis causa, sibi renuntiari optat *Lupus* in dicta epistola XL his verbis: *Ceterum audiui sarcinam administrationis vestræ vos deposuisse, & rebus diuinis solummodo nunc esse intentos: Hattoni vero nostro curam sudoris plenam reliquisse: cuius rei ordinem simulque alia, quæcumque videbuntur, beatitudinis vestræ litteris optabo cognoscere.* Verum quid Lupo rescriptum hac de re sit, ignoramus.

25 Huius vacationis tempore vir pius totum se contulit ad studia sacra- *Studia in cella Petrina.*
*30 rum * litterarum: tumque opus suum de *vniuerso* dedicauit Hemmoni Episcopo Halberstadensi, ad quem hæc verba facit in epistola nuncupatoria: *Postquam me diuina prouidentia ab exteriorum negotiorum cura absoluit, teque in pastoralis curæ officium sublimauit; cogitabam, quid tuæ sanctitati gratum & vtile in scribendo conficere possem.* Præterea *anno DCCCXLIIII*, vt tradunt Annales Fuldenses, *HRabanus sophista*, id est sapiens, *& sui temporis Poetarum nulli secundus, librum quem de laude sanctæ crucis Christi figurarum varietate distinctum difficili & mirando poemate composuit, per Aschricum & HRuodbertum, monachos monasterii Fuldensis, Sergio Papæ, sancto Petro offerendum, transmisit.* De reliquis eius operibus per id tempus editis postea dicemus. In his commentarios suos in *Sapientiam* & in *Ecclesiasticum* cum *libro poenitentiali* nuncupauit Otgario Mogontiacensi Antistiti, decessori suo: de quo
p. 725 explicanda est cleri Mogunti epistola reclamatoria apud *Chesnium* edita tomo II historiæ Francorum, vbi Otgarii seu Otgeri reditum in sedem suam ab Ludouico Imperatore flagitant Mogontiacenses *propter nimiam necessitatem, quæ quotidie in ipsa parochia grassabatur, absente diu & procul versante suo pastore.* Id autem propterea noto, quod nullam eius rei mentionem facit *Serarius* in historia Moguntiaca. Is est Otgarius, cui Rabanus pro ordinatione Werdrici Diaconi scripsit, probante Eginhardi epistola IV.

VI Archiepiscopalis dignitas, Archiepiscopi gesta.

26 *Anno DCCCXLVII*, habent *Annales Fuldenses, Otgarius Mogontiacen- Archiepiscopatus,*
sis Episcopus XI Kal. Maii obiit: in cuius locum HRabanus ordinatus est V Kal. Iulii. Hic scrupulum mouet *Petrus Franciscus Chiffletius*, eruditus Presbyter Societatis IESV, qui in præfatione ad librum contra Iudæos, sub Rabani nomine ab se vulgatum, censet Rabani ordinationem factam esse anno præcedente, nimirum tum propter diem dominicam, in quo Episcoporum ordinationes fieri debent ex antiquo more, eo anno in V Kal. Iulii incidentem: tum propter spatium nouem annorum regiminis cum vno mense & diebus quatuor, qui Rabano tribuuntur in prædictis Annalibus, vbi mors eius refertur ad annum DCCCLVI, pridie Nonas Februarii. Nam a V Kal. Iulii anni DCCCXLVII ad hunc annum non reperiri integrum nouennium. Quapropter existimat, annum DCCCXLVII in istis Annalibus computari secundum veterem calculum, qui annus sit præcedens secundum nouum. Et quidem proba est vtraque Chiffletii ratio: sed nodi vtriusque solutio aliunde repetenda. Mensis enim Iunius, in cuius die V Kal. Iulii ordinatio Rabani facta dicitur, trahi non potest in diuersos annos pro diuerso calculo; sed tantum tres menses primi æræ nostræ vulgaris, neque præcedit vetus computandi ratio; sed Dionysiana & nostra noua. Sic Ianuarius, Februarius, & Martius ad Pascha vsque pertinent ad finem anni DCCCXLVII secundum vetus computum; ad initium vero anni insequentis secundum Dionysianum, quod annos inchoat a Christi natiuitate; & secundum nostrum nouum, quod a mense Ianuario. Scio alicubi variasse hunc vsum, ita vt menses nouem, ab annuntiatione seu a mense Martio ad natale Domini, vno anno præuerterint aliquando eum calculum, qui annos computabat a natiuitate, non ab incarnatione, eumque morem, teste *Covar-*

ruvia, obtinuiſſe apud Piſanos. At rariſſimus fuit iſte computandi modus. Proinde, vt dixi, huiuſce nodi a Chiffletio propoſiti ſolutio repetenda eſt aliunde. Negari certe non poteſt, quin Epiſcoporum ordinationes pro veteri more fieri ſolitæ ſint die dominica: ſed non ſemper. Nam ſancti Wilibrordus & Bonifacius ordinati ſunt Romæ, hic pridie Kal. Decembris anni DCCXXIII, qui dies tum in feriam tertiam incidit; ille anno DCXCVI, die ſanctæ Cæciliæ, qui in feriam quartam. Exiſtimo tamen Rabani ordinationem contigiſſe die dominica; ſed quia teſtantibus Annalibus Fuldenſibus, Franco-Saxonicis, & Hermanno monacho facta eſt anno DCCXLVII, fatendum eſt, mendum irrepſiſſe in diem apud annales * Fuldenſes, & pro *V Kal. Iulii* reponendum eſſe *VI Kal. Iulii*, vti legit *Trithemius.* Quanquam *Franco-Saxonici annales* MS. optimæ notæ, qui cetera hoc loco cum Fuldenſibus conueniunt, Rabani ordinationem reponunt VIII Kal. Iulii, id eſt, die natali ſancti Iohannis Baptiſtæ. Qua die ob feſti celebritatem, tametſi dominica non erat, Rabani ordinatio facile fieri potuerit. Aliud Chiffletii monumentum inferius diluendum eſt, vbi Rabani annos Pontificatus expendemus. Interim moneo, librum ſeu epiſtolam contra Iudæos, ſub nomine Rabani vulgatam, ex qua præcipuum ſententiæ ſuæ de anno ordinati Rabani fundamentum depromſit Chiffletius, non eſſe huic Pontifici tribuendam, ſed Amoloni, vt poſtea demonſtrabo. Nunc res a Rabano Archiepiſcopo geſtæ paucis explicandæ ſunt.

Edit. I pag. *31

Res in eo geſta. 27 Eodem ordinationis ſuæ anno ex prædictis Annalibus, *iubente HLudovvico Rege apud Moguntiacum ſynodum habuit circa Kal. Octobris*, nimirum in monaſterio ſancti Albani. Occaſio huius ſynodi eadem fuit, quæ Meldenſis concilii, vt *Baronius* obſeruauit. Cum enim a Laicis bona eccleſiarum, iura pariter & perſonæ inuaderentur, deque his frequentes apud Regem querelæ deponerentur; ipſe, vt his malis mederetur, ſatis egit vt eiuſmodi prouinciale concilium colligeretur, *cui Archiepiſcopus Rabanus, vir doctrina valde inſignis, praeſſe deberet, quem ſciret probitate atque ſcientia nulli ſecundum*, inquit *Baronius.* Quot vero Epiſcopi interfuerint, quæue definierint, docet Rabani ſynodalis epiſtola ad Ludouicum Regem miſſa cum capitulis ibidem conſtitutis, quæ exſtant in collectione Conciliorum. In ea epiſtola conſideranda ſunt hæc verba: *Decreuimus, vt ſingulis parochiis per Epiſcopos & Clericos, per Abbates & monachos oratio pro vobis, & pro veſtra coniuge, ſimulque prole nobiliſſima fieret, cuius orationis ſumma eſt, Miſſarum tria millia & quingentæ, & Pſalteriorum mille ſeptingenta.* Et infra: *Tunc vero conſidentes in clauſtro ſancti Albani martyris, ſecundum morem illum, quo priſcis temporibus ſub Carolo Imperatore Hildebaldus & Ricolfus, cum ceteris Epiſcopis & Abbatibus illuc conuenientibus fecerunt, cœpimus in Dei nomine, communi conſenſu & voluntate, tractare pariter de ſtatu veræ religionis, atque vtilitate & profectu Chriſtianæ plebis. Conuenit inter nos de noſtro communi collegio & Clericorum & Monachorum facere duas turmas, ſicut & fecimus: ita vt in vna turma conſiderent Epiſcopi cum Notariis .·. in alia vero turma ſederunt Abbates & probati monachi, regulam ſancti Benedicti legentes atque tractantes diligenter, qualiter monachorum vitam in meliorem ſtatum atque augmentum per Dei gratiam perducere poſſent: vbicunque per negligentiam atque deſidiam Rectorum regularis ordo dilapſus fuiſſet, rurſum ſecundum normam ſancti Benedicti reſtitueretur.* In illa etiam ſynodo ventilata eſt cauſa cuiuſdam, *pſeudoprophetiſſæ de Alamanniæ partibus, nomine* Thiotæ, *quæ Salomonis Epiſcopi* Conſtantienſis *parochiam ſuis vaticiniis non minime turbauerat, adſerendo certum conſummationis ſæculi diem, aliaque perplura diuinitus ſibi reuelata. Hæc in præſentiam Epiſcoporum apud ſanctum Albanum adducta, publicis cæſa flagellis, miniſterium prædicationis, quod inrationabiliter arripuit, cum dedecore amiſit*, vt fuſius legitur in iam dictis Annalibus, ex quibus etiam ſubiecta eruimus.

28 *Anno DCCCXLVIII* HLudovvicus Germaniæ Rex *homines HRabani Epiſcopi aduerſus dominum ſuum conſpirantes, publice conuictos cum eo pacificauit apud Moguntiacum.* Goteſcalcus *quoque quidam Presbyter*, monachus cœnobii Orbacenſis ſub parochia & ditione Archiepiſcopi Remenſis, ſed diœceſis Sueſſionenſis, *de prædeſtinatione Dei praue ſentiens, & tam bonos ad vitam, quam malos ad mortem perpetuam ineuitabiliter a Deo prædeſtinatos eſſe affirmans, in conuentu Epiſcoporum rationabiliter (vt plurimis viſum eſt) conuictus, & ad proprium Epiſcopum Igumarum Remis tranſmiſſus eſt; prius tamen iuramento confirmans, ne in regnum HLudo-*

vvici

Edit. I *vvici vltra rediret.* Meminit istius synodi *Hincmarus* cum variis in locis, tum
* p. 32 maxime in capite II * posterioris operis aduersus Gothescalcum, vbi synodalem epistolam profert a Rabano ad se missam de Gothescalco, quæ extat in tomo III Conciliorum Galliæ. Rabanus insuper tres hac de re scripsit epistolas ad Hincmarum Remensem, ad Notingum Veronensem Episcopos, & ad Heberardum Comitem in Italia, quas typis vulgauit *Iacobus Sirmondus* anno MDCXLVII. Duas superiores synodos in vnam conflauit *Trithemius* in Chronico Hirsaugiensi, vbi de hac synodo agens multa peccat. Tum quia eam synodum iussu Lotharii coactam fuisse dicit, cum Ludovico Rege procurante id factum sit: tum quia Patres synodi recensens, memorat Altfridum Hildesheimensem Episcopum, qui anno dumtaxat DCCCLI eam sedem iniit; Hetti Archiepiscopum Treuirensem, Hildeboldum Coloniensem, Ludericum Bremensem Episcopum, & Einhardum Abbatem Selgenstatensem, qui antea e viuis abierant, & Radulfum Abbatem S. Medardi Suessionensis, *postea Bituricensem Archiepiscopum*, qui hanc dignitatem iam dudum ante, id est, ab anno DCCCXL obtinuerat. Lege *Henschenii* commentarium num. 51.

29 *Anno DCCCL*, ex iisdem annalibus Fuldensibus, *grauissima fames Germaniæ populos oppressit, maxime circa Rhenum habitantes: nam vnus modius de frumento Moguntiaci vendebatur decem siclis argenti. Morabatur autem eo tempore HRabanus Archiepiscopus in quadam villa parochiæ suæ, cui vocabulum est* Wincella: *& pauperes de diuersis locis venientes suscipiens, cotidie plusquam trecentos alimento sustentabat, exceptis his, qui in præsentia illius vescebantur assidue.* Iam superius ex Trithemio notatum est, quantæ caritatis in pauperes fuerit Abbas. De Wincella sermo recurret num. 38. Eodem anno DCCCL, & quidem *V Kal. Nouembris, ecclesia sancti Wigberti* in cœnobio Fritislariensi *dedicata est a Rabano Mogontiacensis ecclesiæ Archiepiscopo*, ex Chronico *Hildenesheimensi.*

30 *Anno DCCCLII habita est synodus ex voluntate atque præcepto HLudovvici Serenissimi Principis in ciuitate Mogontia, metropoli Germaniæ, præsidente Rabano venerabili eiusdem vrbis Archiepiscopo, cum omnibus Episcopis atque Abbatibus orientalis Franciæ, Baioariæ, & Saxoniæ. Et illi quidem de absoluendis quæstionibus ecclesiastice tractatum habebant: Rex vero cum Principibus, & Præfectis prouinciarum publicis causis litibusque componendis insistens, postquam synodalia eorum decreta suo iudicio comprobauit, ∴ Baioariam reuersus est.* De Episcopis, qui huic concilio interfuerunt, agit *Henschenius* in commentarii num. 51, vbi quædam Trithemii errata corrigit: assignat etiam suam cuique sedem Episcopis, qui primo Rabani concilio præsentes fuerunt, num. 49.

Anno DCCCLIII habita est synodus *in palatio Regio Franconoford*, præsente Ludouico Germaniæ Rege, in qua quid Gozberto Osnabrugensi Episcopo in Herifordensis parthenonis ecclesias competere deberet, definitum est coram Ludouico Rege *& Archiepiscopo HRabano, ceterisque cum eo in synodo agentibus.* Eius rei diploma idem Rex concessit, superius editum in *obseruationibus præuiis* ad historiam translationis *S. Viti.*

31 Sic occupatus in muneris sui officiis piissimus Antistes, vix interspirandi tempus habebat. Quam ob rem a Freculfo Lexouiensi Episcopo instigatus ad scribendos commentarios in Genesim, ita rescribit: *Iniunxisti, vt Pentateuchum ∴ digererem. Verum hæc quantum meam possibilitatem excedant, tu melius nosti, cum in difficillimo loco conuersans, propter curam gregis dominici, ne ei necessaria desint, tantum occupatus sim, vt nec aliorum dicta perlegere, nec propria excogitare liceat.*

VII Scribendi studium; Reuerentia erga Patres.

32 Tantus erat eius amor in litteras, vt eum ab scribendi studio non docendi labor, & vitæ regularis officia, non variæ occupationes, non denique morbi re- *Amor in litteras, & studium scribendi.*
* 33 uocarent. Facilis quippe amicorum parere voluntati, id vnum * curabat, vt Christi ecclesiæ aliorumque saluti prodesse posset. Hoc probat eius præfatio in librum *Iudicum*, Humberto Wirziburgensi Episcopo inscripta, cuius hæc verba: *Igitur quia paternitas tua a nostra exiguitate ad hoc aliquantulum dignata est quærere solatium; propter amorem Dei & vestram etiam humilem in eo dilectionem, humilem in hoc opere profiteor me vobis esse velle seruitorem, & boni studii, quantum diuina*

gratia annuerit, beneuolum adiutorem. & in epistola ad Ludouicum Regem initio Commentariorum in libros Maccabæorum: *quam diu*, inquit, *in hoc corpusculo vixero, in Christi seruitio, prout possibile fuerit, laborare contendo.* Fuldensi academiæ præfectus, tametsi vacaret regularibus exercitiis & instruendæ iuuentuti; non tamen desistebat a conficiendis commentariis ex sententiis Patrum, vt testatur eius epistola ad Haistulfum Mogontiacensem Episcopum pro expositione in Matthæum. *Horum ergo lectioni intentus, quantum mihi præ innumeris monastica seruitutis retinaculis licuit, & pro nutrimento paruulorum, quod non paruam nobis ingerit molestiam & lectionis facit iniuriam; ipse mihi dictator simul & notarius exsistens, in schedula ea mandare curaui, quæ ab eis exposita sunt, vel ipsis eorum syllabis, vel certe meis breuiandi causa sermonibus.* Bedam venerabilem imitatus, cuius fere eadem verba sunt in eius elogio relata sæculo superiori. Abbas factus, idem studium coluit, tametsi *in desertis locis conuersans, maxima occupatione detineretur, qua seruire ac necessaria prouidere famulis Christi sub regula sancti Benedicti degentibus cotidie compelleretur, nec otium haberet Patrum dicta pleniter perscrutari*; vti scribit in epistola ad Freculfum Lexouiensem in Gallia Episcopum, cui mittit expositionem suam in Leuiticum. quod etiam dixerat in epistola ad eundem, cum explanationem in Genesim ipsi direxit. Quid scripserit Episcopus, postea videbimus. At (quod magis mirere) non eum ab hoc opere morbi remorabantur, probante epistola ad HLotharium Augustum in Commentarios Ezechielis. *Quod vero*, inquit, *tertio loco postulastis de Ezechiele, in præsenti opusculo, prout infirmitas corporis & paruitas ingenii sinit, confectum habetis.* Et in præfatione libelli de sacris ordinibus ad Theotmarum ita loquitur: *Quia mei cooperatorem in sacro ministerio elegi; hortor, vt quod pro infirmitate corporis coram multis exponere non possum, tu qui iunior ætate & validior es corpore, illis, qui ad sacerdotium ordinati sunt, & ministerium sacerdotale agere debent, notum facias, & eis persuadeas, immo iubeas, vt diligenter discant, quod in hoc opusculo conscriptum est.* Denique in præfatione super Hieremiam: *graui ægritudine pressus, iam sæpius in lectulo accumbo, quam ad scribendum vel ad legendum in meditatorio sedeo.* Edit. I pag.

Reuerentia erga S. Patres. 33 Quanta fuerit eius obseruantia erga sanctos Patres, docent opera eius omnia, quæ ipse ex eorum sententiis contexuit, appositis ad marginem nominibus: *ne maiorum dicta furari, & hæc quasi mea propria componere dicar*, ait in præfatione ad Matthæi Euangelium. Id autem ita præstabat, vt ibidem ipse dicit, in commodum aliorum: *vt lector pauperculus, qui librorum copiam non habet, aut cui in pluribus scrutari profundos sensus Patrum non licet, saltem in isto sufficientiam suæ indigentiæ inueniat.* Quod optimo consilio factum ab eo nemo negauerit, qui librorum raritatem, qualis eo tempore erat, considerabit. nam extra monasteria nullæ fere bibliothecæ habebantur, ne quidem in cathedralibus plerisque ecclesiis, vt de sua Lexouiensi testatur *Freculfus* in epistola ad Rabanum, a quo petiit Commentarios in Pentateuchum contextos ex dictis Patrum. *Ergo si aliquas excusationis prætendere tentaueris occasiones, ne tantæ molis opus ingentisque laboris subeas; & respondere nisus fueris, cur non proprio sudore eos legendo perlustro libros, ex quibus hæc fieri mando, & quæque libuerint, decerpendo colligam; ad hæc vestræ caritatis vigilantia intendat, quoniam nulla nobis librorum copia, vt hæc facere possimus, suppeditat, etiamsi paruitas obtusi sensus nostri vigeret: dum in Episcopio nostræ paruitati commisso, nec ipsos noui veterisque Testamenti canonicos reperi libros; multo minus eorum * expositiones.* Etsi vero laudanda erat modestia Rabani, Patrum sensa suis præferentis; non defuere tamen, qui hoc in eo reprehenderent: vti de his conqueritur in præfatione super Ezechielem ad HLotharium Imperatorem. *Nec etiam illud silendum arbitror, quod quibusdam narrantibus comperi, quosdam sciolos me in hoc vituperasse, quod excerptionem faciens de sanctorum Patrum scriptis, eorum nomina prænotarem: siue quod aliorum sententiis magis vsus essem, quam propria conderem. Quibus ad hoc facile respondere possum. Quid enim peccaui in hoc, quod magistros ecclesiæ veneratione dignos iudicabam, & eorum sententias, prout eas protulerant, opportunis locis simul cum nota nominum eorum in opusculis meis interposueram? Magis enim mihi videbatur salubre esse, vt humilitatem seruans, sanctorum Patrum doctrinis inniterer, quam per arrogantiam, quasi propriam laudem quærendo, mea indecenter proferrem .·. Illi qui se laudari quærunt, nec non ab hominibus videri* *34

Edit. I pag. *deri appetunt, dicient vel scribant quidquid voluerint, & laudatores suos atque adulatores, vndecumque possint, sibi adquirant. Mihi autem adhærere Deo omni tempore vitæ meæ bonum est, & ponere in Domino Deo spem meam, vt adnuntiem omnes laudes eius in portis filiæ Sion, in illis videlicet portis, de quibus scriptum est: „ Beati qui ambulant in semitis vitæ, & per portas introeunt in ciuitatem.* Vtinam, qui nouos condunt libros, per easdem semitas incedant (vt certe modo incedunt multi) & non per vias intricatas ad inuentionum humanarum & nouitatum, quibus nihil in religione perniciosius.

VIII Zelus pro fide & pro integritate morum; *auctoritas; humilitas.*

34 *RABANI* zelum pro Christiana religione probaret in primis epistola contra Iudæos sub eius nomine a Chiffletio edita. at cum verisimilius sit illam *Amolonis* fœtum esse, vti postea ostendemus, iuuat potius in huius zeli argumentum proferre Martyrologium ab ipso editum de Sanctis, qui ecclesiam factis, vt passione sua, illustrarunt. Id ipsum probant omnia eius auctoris scripta, quæ sinceram Patrum doctrinam & genuinam pietatem spirant, & maxime decreta ab ipso sancita variis in synodis, quas pro ecclesiasticis rebus celebrauit. *Zelus pro fide,*

35 Aduersus morum relaxationes scripsit homilias plures, quas populo recitandas dedicauit Haistulfo Archiepiscopo Moguntino. In quibus extat homilia *contra eos, qui in lunæ defectu clamoribus se fatigabant.* alia *contra paganicos errores, quos aliqui de rudibus Christianis sequebantur.* Item alia *de moribus bonorum & malorum Christianorum.* Neque tantum plebeiis hominibus salubria dabat monita pro correctione morum, sed etiam Regibus & Episcopis. Regibus quidem, tum in libro *de Reuerentia filiorum erga patres* in causa depositionis Ludouici Augusti, tum in prouinciali synodo Maguntina, quam anno suæ ordinationis primo celebrauit. Episcopos denique monet, vt ne plus vacent forensibus causis, quam sacris concionibus, in epistola Hemmoni Episcopo scripta initio librorum de vniuerso. *Multo melius est enim laborare Episcopum in doctrina verbi Dei ob salutem animarum sibi commissarum, quam in disponendis & definiendis ciuilibus quæstionibus & variis hominum contentionibus vacare, qui propter terrenam cupiditatem litem & rixas incessanter mouent, & vnusquisque in his alterum superare contendit. Nusquam enim in scripturis sacris legitur ipse Saluator aut discipuli eius hoc egisse siue docuisse . . . Hæc cum scribantur, mi Domine, nolo vt æstimes, me nouam legem viuendi tibi constituere: sed olim a viris sanctis prolatam ob commemorationem breuiter commemorare.* & in epistola de Chorepiscopis ad Drogonem Episcopum Mettensem carpit occidentales seu Gallicanos Episcopos, qui Chorepiscopos a potestate ordinandi Presbyteros & Diaconos exclusos volebant. *Grandis honor est*, inquit, *Christi ministrum esse. vnde & grande*
* 35 *præmium bene ministrantem sequitur, ita vt cum Christo & sanctis * angelis eius in cælesti beatitudine sine fine lætetur. Atque ideo non conuenit seruis Christi contendere, de sublimitate honoris, sed magis certare de vtilitate sanæ prædicationis & assiduitate bonæ operationis: vt populus Christi audiat ex ore eorum verbum rectæ fidei, & videat in actibus eorum bonum exemplum per humilitatis indicium . . . Non est enim æquum, vt conlatio sacri ordinis seruis Christi fiat causa elationis & terrenæ voluptatis. Quia nec in ipsius magistri, nec discipulorum eius dictis siue exemplis aliquid huiusmodi reperiunt* &c. Cum Rabani sententia consonat *Nicolai Papæ I* epistola XXXIX ad Rodulfum Episcopum Bituricensem. *& integritate morum,*

36 Tanta in dicendo libertas non ipsi, vt solet, parabat eorum, apud quos scribebat, indignationem, sed auctoritatem apud omnes, qui eius scriptis & monitis instrui & emendari peroptabant. Exemplo est Lotharius Augustus, qui cum expositionem in librum Iosuæ ab eo accepisset, gratias agit pro accepto; & iterum alia petit, exponens vehemens suum desiderium crebro eum videndi & alloquendi, vt patet in Lotharii epistola initio Commentarii in Ezechielem, ad Rabanum post Abbatialis regiminis abdicationem scripta: in qua singularis cum eo familiaritatis indicia demonstrat. Nec aliter affecti aduersus eum erant Ludouicus Augustus, & Ludouicus eius filius Germaniæ Rex; quorum ille *auctoritas in dicendo,*

Rabani causa Fuldense monasterium adiit, testante Rabano in epistola ad Ludouicum Regem, expositioni Paralipomenōν præposita: vbi ait, se nuper Commentarios Regum *sacratissimo genitori* eius *præsentialiter* in suo monasterio tradidisse. Hic Rabanum arcessiuit in cellulam monasterii, quæ vocatur *Rateſtorf*, vbi sermonem cum eo habuit *de scripturis sacris*, persuasitque, vt *cantica, quæ ad matutinas laudes per septimanam dicuntur*, explanaret, prout legitur in epistola dictæ explanationi præmissa. Mirandum porro est, tantis Regibus, tot bellis ac sæcularibus negotiis implicatis, tantam fuisse sitim verbi Dei: quam sine dubio accendebat is, qui restinguebat, nempe Rabanus. Edit. I pag.

modestia animi. 37 Quid inter hæc de se sentiret vir sanctus, aperit ipse in præfatione ad Commentarios Ezechielis, cuius libri explanationem ab eo loco, in quo desierat Gregorius Magnus, a Rabano continuari Lotharius Augustus, præter alia, postulauerat. *Quod vero*, inquit, *tertio loco postulatis de Ezechiele, in præsenti opusculo, prout infirmitas corporis & paruitas ingenii sinit, confectum habetis. Feci enim, non quasi successor Papæ Gregorii & prædicator plebis Dei, supplendo hoc, quod ille homiliarum conditione populum docens inchoauit, & tamen vsque ad finem Prophetæ non perduxit: sed quasi imitator & discipulus, non solum ipsius memorati Papæ, sed & aliorum sanctorum Doctorum vestigia sequendo.* Hæc in exemplum de Rabani virtutibus sufficiant.

IX Mors & ætas; sepultura & epitaphium; eleuatio; elogia & memoria.

Mors & ætas. 38 *Anno DCCCLVI*, vti legitur in *Annalibus Fuldensibus, mense Februario, quarto die mensis, defunctus est HRabanus Archiepiscopus Mogontiacensis ecclesiæ, habens in Episcopatu annos VIIII, mensem vnum, & dies quatuor: cui successit Karlus, magis ex voluntate Regis & consiliariorum, quam ex consensu & electione cleri & populi.* Eadem omnino verba leguntur in *Franco Saxonicis* Annalibus MS. *Hermannus* eodem anno & die Rabani obitum collocat: sed rotundo numero annos tantum nouem regiminis ei tribuit. Duplici modo hunc scrupulum explicare possumus. Primus est, si prædictos Annalistas dixerimus veteri calculo vsos fuisse in designando anno, quo decessit Rabanus. Decessit quippe die quarta Februarii: quæ dies ad finem anni DCCCLVI referri potuit secundum veterem calculum; aut ad initium sequentis secundum nouum. At quo minus hoc pacto explicentur Fuldenses & Saxonici Annales, repugnant tres omnino res: vna, quod nouum calculum secuti sunt, obitum Caroli Magni, qui V Kal. Februarii accidit, reuocando ad annum DCCCXIV, pro nouo numerandi ritu, non ad annum * DCCCXIII, pro antiquo. Altera, quod iidem Annales in capite anni DCCCLVI Rabani obitum referunt, & consequenter Hattonis Fuldensis Abbatis decessum prid. *Idus Aprilis*, tum in sequenti Augusto Ludouici Regis expeditionem in Dalmatas eodem anno: relaturi ad annum DCCCLVII, si Februarii mensem, quo Rabanus obiit, ad finem anni DCCCLVI ex veteri calculo reuocassent. Accedit, quod neque hoc modo numerus annorum IX, mensis I, & dierum IV, quos Rabano Archiepiscopo tribuunt, accurate constaret: sed numerus mensium VII, dierum VIII vel IX, præter nouem annos. Alia proinde explicandi huius loci ratio, quam obscure suggerit *Serarius*, ineunda est, dicendo; Annales Fuldenses & Saxonicos annum Pontificatus Rabani primum, tametsi eius ordinatio mense Iunio contigerit, definisse anno DCCCXLVII, quem Rabano solidum tribuerint: secundum vero (quod etiam de subsequentibus dicendum) inchoasse anno DCCCXLVIII. Hoc enim modo inueniuntur Rabani Episcopatus *anni nouem, mensis vnus, dies quatuor*, vsque ad quartum Februarii diem anni DCCCLVI, quo tempore obitum eius reponunt isti Annales. *Mortuus est autem beatissimus Archiepiscopus*, ait *Trithemius*, *apud Vinicellam* *, *habitationis suæ vicum, ad littora Rheni: cuius sacrum corpus, sicut viuens mandauerat, Moguntiam relatum est.* Eum prouectæ fuisse ætatis, patet ex epistola ad Hincmarum Remensem Archiepiscopum, a Sirmondo edita, in qua se excusat a prolixiori Gotheſcalci refutatione: quia scilicet id *non permittit infirmitas corporis, nec ægritudo senectutis.* Quapropter eum ad annos ætatis fere septuaginta (*sexaginta octo* habet *Trithemius*) peruenisse crediderim. * 36 * Winckel

39 Sepul-

Edit. I pag. 39 Sepultus est in monasterio sancti Albani *in capella sanctorum Martini & Bonifacii*, vti legitur in breui eius commemoratione, quæ extat post libros de vniuerso in codice nostro MS. n. 270 in hæc verba : *Rabanus Maurus, Mogontiæ natus & renatus, & a puero in Fulda monachus, deinde cella inclusus, tandem in Archiepiscopum adsumitur ; cuius idonea sunt opuscula in vtriusque testamenti pagina : & ante portam prædictæ ciuitatis meridianam apud sanctum Albanum sepulcri eius ostenditur memoria in sanctorum Archiepiscoporum* Martini *&* Bonifacii *capella.* Ex hoc monumento, quod in codice nostro ante annos quadringentos descriptum est, intelligimus, Rabanum Moguntiæ (vt superius dixi) natum esse : ac proinde male a nonnullis dispungi tertium & quartum eius epitaphii versus, quod de se ipse composuit, cui præmissus hic titulus in codice nostro MS. Sepultura.

Epitaphium SANCTI RABANI MAVRI Moguntinæ sedis Archiepiscopi apud sanctum Albanum sepulti. Epitaphium.

Lector honeste, meam si vis cognoscere vitam,
Tempore mortali discere sic poteris.
*Vrbe quidem hac * genitus sum & sacro fonte renatus.*
In Fulda post hæc dogma sacrum didici,
Quo monachus factus, seniorum iussa sequebar.
Norma mihi vitæ regula sancta fuit.
Sed licet incaute hanc nec fixe semper haberem ;
Cella tamen mihimet mansio grata fuit.
Ast vbi iam plures transissent temporis anni,
Conuenere viri vertere fata loci.
Me abstraxere domo inualidum, Regique tulere,
Poscentes fungi Præsulis officio.
In quo nec meritum vitæ, nec dogma repertum est ;
*Nec Pastoris opus iure * beneplacitum.*
Promtus erat animus : sed tardans debile corpus.
Feci quod poteram, quodque Deus dederat.
Nunc rogo te ex tumulo, Frater dilecte, iuuando
Commendes Christo me vt precibus Domino.
Iudicis æterni me vt gratia saluet in æuum,
Non meritum adspiciens, sed pietatis opus.
* 37 ** HRaban nempe mihi nomen : cui lectio dulcis*
Diuinæ legis semper vbique fuit.
Cui Deus omnipotens tribuas cælestia regna,
Et veram requiem semper in arce poli.

* *deest* hac *in MS.*

* *MS.* vrbe.

40 Eius *sanctum corpus*, teste *Trithemio*, *annis sexcentis quinquaginta nouem in memorato cœnobio sancti martyris Albani sepultum, in sarcophago iuxta murum chori eleuato permansit. Ad cuius quoque tumulum a principio magnus populi fuit concursus, & plura narrantur facta miracula, qui tamen successu temporis omnino defecit, & sacellum eius diu sine honore permansit. Vnde prouidentia Dei, cuncta gubernantis, ad nominis sui gloriam, & famuli sui perpetuum honorem, sanctissimum corpus eius de Mongontia ordinauit & voluit in Saxoniam transferri anno præsenti, quo hoc scripsimus, dominicæ videlicet natiuitatis millesimo quingentesimo quinto-decimo, Indictione Romanorum tertia : quæ quidem translatio, per quem, qualiter, quando, & quorsum sit facta, speciali syntagmate descripsimus.* Non extat illa Trithemii lucubratio, qui hanc translationem Alberto Moguntino Archiepiscopo auctori tribuit in nuncupatoria epistola vitæ Rabani præfixæ. Sic enim Albertum alloquitur : *HRabanum apud Moguntiacos despectum, & pane sempiterna obliuione sepultum, in nomine iusti summa cum veneratione leuasti de terra : propter quod & omnipotens Dominus animam tuam cum sanctis suis exaltabit in patria.* De eadem translatione signantius agit *Trithemius* in libro de vita sancti Maximi Archiepiscopi Moguntini his verbis : *Cum Albertus anno Archipontificatus sui Moguntini primo, Magdeburgensis autem secundo, pro Dei amore & reuerentia Sanctorum apud Moguntiam circumeundo, basilicam martyris sancti Albani deuotus intrauit, & videns præscriptorum decem Pontificum sancta corpora sine honore neglecta ; auctoritate non minus Apostolica, quam ordinaria vsus, corpus sancti* HRabani *quondam Archiepiscopi totum, sancti* Maximi *Episcopi medium, permissione Canonicorum inde ab-* Translatio Halam facta.

ſtulit; & in Saxoniam transferens, apud Hallas oppidum in baſilica ſancti Mauricii ſolemni proceſſionis officio collocauit anno dominicæ natiuitatis milleſimo quingenteſimo quinto decimo, Indictione Romanorum tertia. Edit. I pag.

Honor mortuo delatus.

41 Hinc patet, quantus honor delatus ſit mortuo, quem etiam viuentem nonnulli *ſanctum*, *ſanctiſſimum*ue appellauere. In his *Humbertus* Wirziburgenſis Epiſcopus in epiſtola ſua commentariis Iudicum præfixa:

Salue, ſancte Pater, *meritoque beatus in orbe.*
Tu decus es noſtrum, ſancte Pater, *merito.*

Et *Ermanricus* in libro de vita ſancti Soli, agens de monaſterio Fuldenſi, vbi, *Deo prouidente*, ſubdit, *modo* ſanctiſſimus *ac in omni arte peritiſſimus Abbas Rabanus perſpicabiliter fulget. Amulo* Pontifex Lugdonenſis in epiſtola ad Gotheſcalcum, *bonum & eruditum virum atque Catholicum Epiſcopum*; *Hincmarus* vero in opuſculo contra eundem Gotheſcalcum, *HRabanum venerabilem Archiepiſcopum, zeloſum in ſancta religione Patrem, & Catholicum ſcriptorem*, vocat. Eundem *Frodoardus* Canonicus Remenſis *beatum Rabanum* dicit in lib. II hiſtoriæ Remenſis cap. XXI, & ſanctus *Odilo* Abbas Cluniacenſis *ſæculari ſcientia affatim eruditum, fide catholicum, ſpiritali ſcientia ad plenum edoctum*, in ſermone de laude ſanctæ crucis. Eiusdem meminit *Guillelmus* Abbas Romani monaſterii ſancti Pauli in Kalendario ſanctorum monachorum, quod anno MCCCLXXII compoſuit, his verbis; *Pridie Nonas Februarii Rabani Archiepiſcopi Moguntini.* Denique in codice noſtro n. 170, qui ab annis fere quingentis manu deſcriptus eſt, refertur *epitaphium ſancti Rabani*, ſupra. Ex quibus omnibus patet, Rabanum apud veteres audiiſſe vt *ſanctum*: ac falſum eſſe *Trithemium*, qui eius obitum locat *VI Kal. Nouembris.* *Beatum* appellare malui quam *ſanctum*, donec ſanctior eccleſiæ accedat auctoritas. Siquidem nullo feſtiuo cultu in Moguntiacenſi eccleſia honoratur, teſte *Brovvero* in notis ad poematia. Eum *fulgens Germaniæ ſidus, Theologorum * verticem*, Baronius; * 38
Bellarminus *aque doctum & pium* vocat. alia aliorum elogia prætermitto.

X Iudicium de eius ſcriptis & doctrina.

Hic notandum,

42 Supereſt agendum de Rabani ſcriptis, de quibus tria ſunt quærenda, *vnum*, quæ legitima, quæ ſpuria & aliena; *alterum*, quæ reſtent inedita. *Tertium*, quo tempore ſingula ſcripta ſint.

quæ ſint ſpuria,

43 Inter edita Rabani opera tria tantum ſpuria ſunt, nimirum libri tres *de quæſtionibus Canonum pœnitentialium*, qui in editis *ad Heribaldum* ſcripti dicuntur: tum ſequentes libri itidem tres, *de virtutibus & vitiis: Commentarius in regulam ſancti Benedicti*: & *Liber de ſacramento Euchariſtiæ*, ſub eius nomine Coloniæ editus anno MDLI. *Primum* ſiquidem & *ſecundum* opera ſunt *Halitgarii* Epiſcopi Cameracenſis, vt recte aduertit V. C. *Stephanus Baluzius* in præfatione ad Rabani epiſtolam Heribaldo ſcriptam; qui Halitgarius libros quinque pœnitentiales compoſuit rogatu Ebboris Archiepiſcopi Remenſis, editos ab Henrico Caniſio in tomo V lectionum antiquarum. Nam liber primus de quæſtionibus Canonum apud Rabanum, eſt quintus liber Halitgarii; ſecundus eſt tertius, tertius eſt quartus. Primus vero liber de vitiis apud Rabanum eſt primus Halitgarii; ſecundus Halitgario etiam ſecundus; tertius Rabanicus cuius ſit, incertum. *Commentarius* porro *in regulam ſancti Benedicti* eſt *Smaragdi* Abbatis monaſterii ſancti Michaëlis ad Moſam in diœceſi Verodunenſi, vt conſtat tum ex *Sigeberto* in libr. de ſcriptoribus Eccleſiaſticis cap. CXVIII, tum ex libris membraneis permultis, quos vidi. Denique liber *de Euchariſtia* eſt *Paſchaſii Radberti* Abbatis Corbeienſis.

quæ edita & inedita.

44 Vt facile diſtinguamus, quæ Rabani opera nondum typis vulgata ſint, operæ pretium eſt diſpicere, quid ex ſcriptis eius a Rudolfo commemoratis deſit in editis. tum quid ex iis, quæ habentur in editis, a Rudolfo prætermiſſum ſit. denique quid præter opera a Rudolfo enumerata, & ea, quæ in collectione Rabani operum extant, vlterius deſiderentur.

45 Ex enumeratis a Rudolfo deſunt in collectione Pamelii *Commentarii in libros Iudith & Eſther* inediti, qui penes nos ſunt deſcripti manu *Petri Franciſci Chiffletii*; Epiſtola *de Chorepiſcopis ad Dragonem Mettenſem Epiſcopum*, cura *Stephani Baluzii* edita in tertia editione librorum Petri de Marca de concordia Imperii, vna cum *libro de reuerentia filiorum erga patres, & ſubditorum erga Reges ad Ludoui-*

cum

Edit. I pag. *cum Imperatorem*, qui liber a Rudolfo *collectarium* appellatur; *Epistola ad Notingum Veronensem Episcopum de præscientia & prædestinatione Dei*; *Liber ad Ludouicum Imperatorem de oblatione secundum regulam sancti Benedicti*; *Epistola consolatoria ad eundem*; & *Dialogus de computo*, recens editus in Miscellaneis *Baluzianis*. Ex his epistola *ad Notingum* edita ab Sirmondo est: liber vero *de oblatione puerorum* habetur manu descriptus in bibliotheca Mellicensi.

46 Ex aduerso præter enumerata a Rudolfo habentur in illa collectione *liber de Grammatica: Opus de vniuerso*; *Expositio in Cantica, quæ ad matutinas laudes per septimanam dicuntur*; *Allegoriæ in sacram scripturam*; *Liber ad Thiotmarum de sacris ordinibus*; *Libri tres ad Reginaldum seu Regimbaldum de ecclesiastica disciplina*; *Libri tres ad Bonosum Abbatem*; *Epistola ad Humbertum Wirtziburgensem Episcopum, quota generatione licitum sit matrimonium*; *Liber de anima, & virtutibus* ad Lotharium Regem; *Libellus de vita Antechristi*; *Martyrologium*; *Poematia: Glossæ*: & *de inuentione linguarum*. Quæ omnia videntur esse genuina Rabani opera. De Rabani glossis Teutonicis ad Cæsareæ bibliothecæ tom. II.

47 In indice Rudolfi & in dicta collectione desiderantur epistolæ quædam a *Iacobo Sirmondo* vulgatæ Lutetiæ Parisiorum anno MDCXLVII, nempe *Epistola ad Hincmarum Remensem Episcopum*, & alia *ad Heberardum Comitem*, vna cum synodali Rabani epistola iam in consiliis edita, & *Epistola ad Notingum* Veronensem Episcopum contra Gothescalcum. Ex quibus epistolæ ad Notingum & ad Heberardum recusæ sunt in tomo III Italiæ sacræ opera Ferdinandi Vghelli, qui Sirmondi editionem non viderat. Denique in dicto indice Rudolfi, & in collectione Pamelii desunt epistolæ duæ magni momenti: vna *ad Egilonem* seu *Eigilem* Abbatem Prumiensem, quæ excidisse creditur: alia *ad Heribaldum* Autisiodorensem Episcopum, quæ a *Petro Steuartio* ex codice Weingartensi prodiit in lucem, recens a *Stephano Baluzio* recusa post collectionem Canonum Reginonis. Item epistolæ duæ ad *Reginbaldum*, Chorepiscopum Moguntinum, *de quibusdam quæstiunculis pœnitentiæ*: vna ab eodem viro clarissimo edita in appendice actorum veterum ad capitularia Regum Francorum, ordine VIII; altera in tomo VIII Conciliorum editionis Labbeanæ. De ceteris opusculis, quæ Rabano tribuuntur a *Trithemio*, nihil pronuntiare ausim, sintne Rabani, an non. His omnibus addit *Brovverus* Lotharii Augusti epitaphium a Rabano conditum, quod ipse refert in annalium Treuirensium lib. VIII. Ad hæc alii *prophetiam de Regibus Francorum*, *quæ aliena*, quæ a nonnullis S. Augustino adscribitur, etiam Rabano tribuunt; in quibus est *Iacobus Alexander Tenneurius* in veritatis vindicatæ cap. vltimo. Si huic Prophetiæ credimus, quamdiu *Reges Francorum durauerint, qui Romanum Imperium tenere debent, Romana dignitas ex toto non peribit*. Id quo titulo adscribatur Rabano, mihi nondum compertum est. Multo minus id genus oraculi tribuendum sancto Augustino, in cuius tamen operum appendicem refertur tomo IX.

48 Denique eidem Rabano eruditus vir *Petrus Franciscus Chiffletius* adscribit librum seu epistolam *contra Iudæos*, quam ipse Diuione typis edidit anno MDCLVI, vna cum Alcuini confessione. Verum hanc epistolam non esse Rabani, sed Amolonis Lugdunensis Episcopi, diserte probat recentior quidam scriptor in appendice ad Iohannis Dallæi dissertationem de auctore confessionis iam dictæ. Huius anonymi argumenta petuntur primo a pertinaci silentio scriptorum omnium, qui Rabani opera recensuerunt. tum ex eo quod istius epistolæ scriptor ait, se iam Episcopum fuisse anno *ab aduentu Domini DCCCXLVI*, vno ante Rabani pontificatum. tum ex eo, quod quædam duriora contra Iudæos superiori tempore se statuisse refert. quod Rabano, qui nullum contra Iudæos decretum sanciuit, conuenire nullatenus potest. Præterea quod epistolæ autor non obscure notet, se, cum aduersus Iudæos epistolam scribit, decessoris sui sequi vestigia, qui itidem aduersus Iudæos multa scripsisset, multaque egisset. Otgarium vero Rabani decessorem nihil huiusmodi patrasse in diœcesi Moguntina. Et his quidem argumentis eam epistolam Rabano abiudicat appendicis auctor; iisdemque Amoloni Lugdonensi Pontifici, vt proprio parenti, vindicandam esse contendit. Siquidem Amolo anno DCCCXLI in Episcopum ordinatus est, moxque duriora statuta condidit contra Iudæos, quos effreni licentia in Lugdonensi diœcesi se gessisse ex Agobardo discimus. qui quidem Agobardus, Amolonis decessor, scripta edidit aduersus eosdem Iudæos, ex quibus auctor epistolæ controuersæ

multa transfert in ſua. Verum (quod omnibus coniecturis præferendum putat) ex *Frodoardo* Remenſi Presbytero in hiſtoriæ lib. III capite XXI Amolonem aduerſus Iudæos epiſtolam encyclicam ſcripſiſſe colligit, vbi Hincmarus ſcripſiſſe dicitur *Amolo Lugdunenſi, de placito, quod habuerat cum Rege regnique primoribus, & de Iudæorum in hoc regno ſtatu.* At, ſi quid video nihil in his verbis de encyclica Amolonis epiſtola. Quamquam valet is locus ad probandum id, quod mox præmiſſum eſt, nimirum Amolonem ſtatuta edidiſſe aduerſus Iudæos. Præferendum itaque eſt vltimum eiusdem auctoris argumentum ex *Iohanne Trithemio* in lib. de ſcriptoribus eccleſiaſticis, vbi *Trithemius* ait, ſe legiſſe Hamuli Epiſcopi Lugdunenſis *opus inſigne ad Carolum contra Iudæos*, cuius exordium eſt ab his verbis, *Deteſtanda Iudæorum* &c. quod ipſum eſt Chiffletianæ epiſtolæ principium. Viderat ergo *Trithemius* aliquem vetuſtum codicem hanc epiſtolam ſub Amolonis nomine præferentem: Viderit alium *Chiffletius* ſub nomine Rabani. At quæ ſuperius allata ſunt, potiores *Iohanni Trithemio* partes aſſerunt. Edit. I pag.

quo ſingula tempore ſcripta ſint,

* 49 Ordo temporis, quo ſingula Rabani opera condita ſunt ab auctore, ſic diſtinguendus videtur. * 40

Anno ætatis ſuæ XXX abſoluit libros duos *de laudibus ſanctæ crucis*, quos rogatu Alcuini præceptoris ſui inchoauit: eosque primum ſancto Martino Turonenſi Epiſcopo, in cuius monaſterio litteris operam dederat, nuncupauit per Alcuinum, in cuius perſona carmen nuncupatorium luſit. Eosdem libros poſtea dedicauit Ludouico Auguſto; tum Gregorio Papæ quarto. tametſi non ei, ſed Sergio eius ſucceſſori redditi ſunt anno DCCCXLIV per Aſcrichum & Ruodpertum Fuldenſes monachos; dein Heberardo Italiæ Comiti, qui prædictos libros per Aſcrichum & Ruodpertum Roma reuertentes efflagitauerat, vt patet ex Rabani epiſtola ad eum ſcripta; ac demum monachis cœnobii Dionyſiani in agro Pariſienſi. Alcuinum Rabano ſcribendi hos libros auctorem fuiſſe apparet ex Alcuini epiſtola LV, *benedicto ſancti Benedicti puero Mauro* (id Rabani alterum nomen) inſcripta, in editis mendoſe *ad Benedictum*, vbi hæc verba: *Libellum, quem me rogante ſcribi promiſiſti, rogo vt tua faciat promiſſio firma, & mea impleatur lætitia.* Et in fine: *Valeas feliciter cum pueris tuis.* Qua ex epiſtola colligebam, Alcuinum præterueſtum eſſe annum Chriſti DCCCIV. Sed poſtea in appendice ſuperioris tomi correxi, quod in Elogio Alcuini aſſerueram. In eius perſona Rabanus ſancto Martino cecinit horum librorum carmen dedicatorium, in quo ætatem ſuam exprimit his verſibus:

Aſt vbi ſex luſtra impleuit, iam ſcribere tentans,
Ad Chriſti laudem hunc condidit arte librum.

Conuenit hoc tempus cum anno fere DCCCVI, ſiquidem Rabano Diaconatus, quem anno Chriſti DCCCI ſuſcepit, anno ætatis XXV collatus eſt. Idem opus poſt aliquot annos Ludouico Auguſto nuncupauit, appoſita initio Imperatoris effigie. Id præſtitum aliquanto tempore poſt primam huiusce operis editionem colligo ex his Rabani verbis: *Nam libellum, quem in honorem* ſanctæ crucis *dudum proſa, metroque compoſui, nunc tuæ Serenitati ſupplex offero.* Eosdem libros poſtea, rogatu (vt puto) Hilduini Abbatis, cui Commentarios Regum dedicauit, etiam monachis Dionyſianis miſit, commendauitque hoc carmine, quod in editis non exſtat, cui præmittitur hæc inſcriptio: *Dilectiſſimis in Chriſto Fratribus in cœnobio ſancti Dionyſii martyris conſtitutis RABANVS viliſſimus ſeruorum Dei, æternam in Domino optat ſalutem.*

Martyribus ſanctis placuit mihi mittere donum,
Tempore quod priſco verſibus edideram.
Nam crucis ad laudem Chriſti proſaque, metroque
Confeci librum mente, manuque ſimul.
Quem poſt Auguſto HLVDOWICO offerre placebat,
Sedi & Apoſtolicæ mittere poſt libuit.
Quod verba & ſenſum facundia rite probaret,
Vrbis Romanæ dogma & Apoſtolicum.
Et quia cum ſociis ſanctus Dionyſius olim
Inde eſt huc miſſus, ipſum opus ei dederam.

Quod,

Edit. I pag.

Quod, fratres sancti, accipiatis posco libenter,
Pro artifice ac vili fundite, quaeso, preces.
Vt Deus omnipotens, cunctorum conditor almus,
Delicti veniam det pius ipse suo.
Protegat inlaesum, totum & conseruet in aeuum,
Vt cum fine bono hinc scandat ad alta poli.
Christus vos saluet, Christus conseruet vbique
Semper in aeternum, vt opto. valete bene.

Anno DCCCXIX Rabanus iam Presbyter libros *de Institutione Clericorum* obtulit Haistulfo Archiepiscopo Maguntino, anno quo facta est ecclesiæ Fuldensis dedicatio, vt constat ex carmine dictis libris præfixo, quod inter poematia Rabani editum est.

* 41 * Abbas factus anno DCCCXXII *Commentarios in Matthæum & homilias* quasdam dedicauit eidem Haistulfo, qui obiit anno DCCCXXVI.

Anno circa DCCCXXX *Explanationem in Octateuchum* submisit Freculfo Lexouiensi in Gallia Episcopo, qui eam ab ipso litteris & precibus obtinuit.

Anno DCCCXXXIV scripsit Ludouico Augusto *Consolatoriam epistolam post calamitatem, quæ ei accidit ex parte filiorum suorum:* postea *Collectarium ex sententiis diuinorum librorum, de reuerentia filiorum erga patres, & subditorum erga Reges,* quod a V. C. *Stephano Baluzio* nuper editum esse dixi.

Eodem fere tempore *librum Iosuæ* exposuit *rogatu Friderici Episcopi* Traiectensis ad Rhenum, anno DCCCXXXIV occisi, præmissa sequenti epistola dedicatoria, cuius fragmentum retulit *Henschenius,* acceptum a Petro Francisco Chifflletio, Societatis IESV Presbytero erudito, a quo eam accepit noster *Acherius,* cum ipso commentario in tres libros distincto, qui in editis non exstat. Epistola eiusmodi est:

Domino beatissimo, veraeque caritatis officio plurimum venerando, FRIDVRICO Episcopo Rabanus *vilissimus seruorum Dei famulus, in Christo salutem. Studium tuum ac diligentiam in sacrarum scripturarum meditatione, plures, qui sanctitatem tuam nouerunt, laudant, & merito: quia assiduus es in lectione, & frequens in doctrina, prout ratio ordinis tui postulat, quem lucem mundi cum Apostolis Saluator nuncupat; ac de vero lumine inlustratam lucernam super candelabrum posuit, vt luceas omnibus, qui in domo Dei sunt. Vnde plurimi fratrum venerationem tuam colunt, atque colendo diligunt: nobisque inde valde amabilis es, quod non tantum praesentes, sed etiam absentes fraterno prouocas amore, ac salubri incitas exhortatione, vt legis Dei commune tecum exerceamus negotium. Nec absurdum est, quod facis, licet nos ad hoc officium impares atque indigni simus, cum ibi quaeris sacrae legis confirmationem, vnde accepisti Christianae religionis exordium. Sanctissimus ergo Antistes & beatissimus Christi martyr Bonifacius gentem Fresonum, cui tua dilectio praeest, non solum verbo, sed etiam sanguinis sui effusione ad fidem Christi conuertit. Vnde rationabiliter agis, quod ab illo ministerii tui patrocinium quaeris, a quo ordinis tui ac sedis primam accepisti functionem. Ideo quoque memoratus martyr per famulum suum dignanter impendit, quod ab illo quaerebas, solatium. Porro, quia lectionis diuinae a nobis petiisti solamen, direximus tibi codicem, quem ex sanctorum Patrum dictis in historiam Iesu Naue sensu allegorico prolatis collegeram. In quo opere, in aliquantis locis pro paruitate sensus nostri, vbi necesse fuit, diuina concedente gratia, aliqua inserueram: petens, vt fratrum, qui tecum sunt, vtilitatibus illum accommodes, vt discant ex typo Iesu Historici, mysterium veri IESV, Domini videlicet Saluatoris, qui sanguine suo nos redemit, ac de infirmitate, qua peccatis nostris exigentibus grauabamur, saluauit. Ante*

annos ergo aliquot tractatum in Euangelio Matthæi, quem rogante bonæ memoriæ Haistulfo Archiepiscopo confeceram, tibi ad rescribendum accommodaui. Sed quia illum necdum recipere potui, remunerationis vice præsens opus transmisi, vt saltim hoc beneficio ammonitus, remittas fœnus, quod acceperas. Lege diligenter Iesum Naue, qui non solum nomine, verum etiam gestis IESVM CHRISTVM typice præfigurauit. Transiit Iordanem, hostium regna subuertit, diuisit terram victori populo, & per singulas vrbes, viculos, montes atque confinia, ecclesiæ, cælestisque Ierusalem spiritualia regna descripsit. Sicque cognoscis, ipsius libri textum euangelicæ lectioni concordare, quæ Domini Saluatoris ostendit aduentum, prædicationem, passionem, triumphum atque victoriam, qua mortem vincendo, cælestium, terrestrium, atque infernorum adquisiuit sibi dominationem: qui ascendens in cælum, sedensque ad dextram Patris, iudex est venturus viuorum atque mortuorum, & secundum Edit. I pag.

* *Iudæ Apostoli adtestationem non solum homines, sed & Angelos iudicaturus est: qui in epistola sua ita scripsit, dicens: „Commonere vos autem volo, scientes semel omnia, quoniam IESVS populum de terra Aegypti saluans, secundo eos, qui non crediderunt, perdidit: Angelos vero, qui non seruauerunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium diei magni vinculis æternis sub caligine reseruauit.„ De cuius diei certitudine primus Apostolorum Petrus nos in sua epistola instruit, dicens: „Vnum vero hoc non lateat vos, carissimi, quia vnus dies apud Deum, sicut mille anni, & mille anni sicut dies vnus. Non tardat Dominus promissis, sed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire, sed omnes ad pœnitentiam reuerti.„ Adueniet autem dies Domini vt fur; in quo cæli magno impetu transient, elementa vero calore soluentur. Cum hæc igitur dissoluenda sint omnia, quales oportet vos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus expectantes & properantes diei Dei, per quam cæli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent? Nouos vero cælos & nouam terram & promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat. Propter quod, carissimi, hæc expectantes, satagite immaculati & inuiolati ei inueniri in pace, & Domini nostri longanimitatem salutem arbitramini.„ Huius ergo sacratissimi aduentus diem, sancte Pater, ante oculos semper habe, tuosque tecum in occursum superni iudicis præpara cum lampadibus bonorum operum lucentibus: quatenus eius gratiam inueniens, cum his, qui a dextris eius stabunt, audire merearis: „Venite, benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.„ Quod nos promissum tecum audire, donumque illud simul percipere ipse concedat, qui nos a potestate tenebrarum eruere & in regnum suum conuocare dignatus est, IESVS CHRISTVS Dominus noster. Bene valere te cupimus, sancte Pater, nostrique memorem in sacris orationibus fieri. Diuinitas Domini nostri IESV CHRISTI vitam tuam conseruet in æuum.* *42

Paulo post, Humberto Wirtziburgensi Episcopo rogante, explanauit *libros Iudicum* & *Ruth*. Tum *libros Regum* petente Hilduino Abbate; quam expositionem Ludouico Augusto Fuldæ obtulit, nec ita longe post Ludouico Regi transmisit commentationes *in libros Paralipomenon*.

Circiter annum DCCCXXXVI Iudithæ Augustæ, postquam *hostes suos non parua ex parte vicerat*, dicauit scriptionem suam *in libros Iudith* & *Esther*, cuius præfa-

Edit. I pag. præfatio nec dum typis vulgata, quam beneficio eiusdem doctissimi viri Petri Francisci Chiffletii accepimus, hic reddenda est ex codicibus Benigniano & Fontanensi.

DOMINAE electæ, & merito magnæ pietatis ab omnibus venerandæ atque amandæ, IVDITH *Augustæ,* HRabanus *seruorum Dei seruus, æternam in Christo supplex optat salutem. Cum celsitudo magnitudinis vestræ atque largitio benignitatis, quæ non solum amicis, sed etiam inimicis ab ipsius Domini ore instructa, prodesse didicit, plurimos faciat sibi deuotos; nos etiam quantulacumque pars plebis, a Deo vobis commissæ, sub pietate vestra degente, deuotum cogitamus vobis exhibere obsequium. Qui licet non simus censu pretiosarum opum locupletes, tamen studio sacrarum orationum non sumus omnino vacui, quas incessanter quotidie pro vobis, vestroque Domino simul ac sobole offerimus: deprecantes, vt ipsius dono diu hic incolumes & in futura vita semper sitis felices atque gaudentes. De cetero, quia vos comperi laudabili excellere ingenio, & sanctarum mulierum, quas sacra scriptura commemorat, virtutes ac studium in bono opere imitari; non frustra arbitratus sum, quarumdam illarum historiam, allegorico sensu ad sanctæ ecclesiæ mysterium a nobis translatam, vestro nomini dicare atque transmittere; Iudith videlicet, atque Hester: quarum vnam coæquatis nomine, alteram dignitate. Quæ quidem ob insigne meritum virtutis, tam viris quam etiam * feminis sunt imitabiles, eo quod spiritales hostes animi vigore, & corporales consilii maturitate vicerunt. Sic & vestra nunc laudabilis prudentia, quæ iam hostes suos non parua ex parte vicerat; si in bono cœpto perseuerare atque semet ipsam semper meliorare contenderit, cunctos aduersarios suos feliciter superabit. Adhuc ergo in agone consistitis: ac ideo necesse est diuinum implorare auxilium, vt qui suo sanguine mortem vicerat, mortisque auctorem captiuauerat, in certamine istius mundi veram vobis victoriam pariat; sicque veraciter triumphantes, ad æternæ beatitudinis gaudia vos peruenire concedat. Accipite ergo Iudith homonymam vestram, castitatis exemplar, & triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate: ipsumque super omnia benedicite, qui ei virtutem talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, insuperabilem superaret. Hester quoque similiter Reginam, Regina, in omni pietatis & sanctitatis actione imitabilem, vobis ante oculos cordis semper ponite; quatenus illius sanctitatis meritum adæquantes, de terreno regno ad cælestis regni apicem conscendere valeatis: per ipsius scilicet gratiam, qui illas sanctas mulieres triumphare fecerat, & vniuersam ecclesiam suam, quam ipsæ typo præferebant, perpetua victoria triumphantem, cælestis patriæ secum efficiat possessorem* IESVS *videlicet Deus & Dominus noster, qui vos intus & foris, hic & vbique, nunc & semper custodire dignetur. Optamus vos bene valere, Domina augusta, memorem nostri.*

*43

Postea explanationem *in libros Maccabæorum* Geroldo Archidiacono palatii Ludouici Imperatoris nuncupauit ante annum DCCCXL; tum *expositionem in Sapientiam* & *Ecclesiasticum* Otgario Maguntino Pontifici; & *Epistolam ad Notingum* Veronensem Episcopum ante mortem Ludouici Imperatoris scripsit.

Post annum DCCCXL, mortuo Ludouico Augusto, *libros in Hieremiam* obtulit Lothario Imperatori: quos Hartmotus Decanus Sancti-Gallensis scribi curauit, referente Ratperto in cap. IX.

Anno DCCCXLII ineunte *Collectarium in Epistolas Pauli* transmisit Lupo, post Abbati Ferrariensi, qui nuper ex schola Fuldensi in Galliam redierat, ex dictis. quo fere tempore *Commentaria in Ezechielem* Lothario Augusto inscripsit; & Otgario Archiepiscopo librum pœnitentialem, in cuius cap. XV meminit pugnæ Fontaneticæ, quæ inter filios Ludouici Augusti commissa est anno DCCCXLI. Ad idem etiam tempus reuocanda est *Epistola de Chorepiscopis* ad Drogonem Mettensem Episcopum. item epistola ad Regimboldum Chorepiscopum Moguntinum *de quibusdam quæstiunculis pœnitentiæ.* Edit. I pag.

Eodem etiam tempore explicauit *librum Danielis Prophetæ*, rogantibus amicis, suamque hac de re lucubrationem postea inscripsit Ludouico Germaniæ Regi: cui item *Expositionem in Cantica, quæ ad matutinas per septimanam leguntur*, nuncupauit.

Anno circa DCCCXLIV, tempore scilicet vacationis a regimine Abbatiali, *libros XXII de vniuerso* condidit in gratiam Hemmonis Episcopi Halberstatensis: quod opus itidem Ludouico Regi petenti submisit cum epistola etiam nunc ei præfixa.

Anno DCCCXLVII scripsit Archiepiscopus *Epistolam ad Heberardum* Comitem contra Gotescalcum, quæ in editione Vghelli data dicitur X. Kal. Maii.

Item eodem anno DCCCXLVII Concilii Mogontiacensis *Canones* Ludouico Regi data epistola obtulit.

Anno sequenti habita synodo contra Gotescalcum scripsit de eo epistolam ad Hincmarum Remensem Episcopum, cui Gotescalcum remisit: & post aliquot annos aliam eidem de eodem typis a Sirmondo vulgatam direxit. Ad hunc etiam annum, quo Ludouicus Rex Mogontiaci placitum habuisse perhibetur in Annalibus Fuldensibus, reuocandam existimo Rabani epistolam ad Regimbaldum Chorepiscopum de pœnitentialibus factis, in noua Conciliorum editione tomo VIII editam, in qua responsi sui moras excusat ex eo, quod ad Ludouici Regis susceptionem fuisset occupatus.

* Denique post annum DCCCLIII scripsit *Epistolam ad Egilum* Abbatem Prumiensem: cuius epistolæ mentionem facit in epistola post ab eo missa ad Heribaldum Episcopum Autisiodorensem. Notitiam temporis, quo vtraque hæc epistola scripta est, debemus diligentiæ eruditissimi viri, *Stephani Baluzii*, qui eam secundis typis vulgauit cum accurata hac de re præfatione: vbi obseruauit, Egilum seu Eigilem, ad quem iam Abbatem Prumiensem prior ex his duabus epistolis scripta est, hanc dignitatem iniisse anno DCCCLIII, vti etiam in eius elogio demonstrabo inferius. Porro in posteriori ad Heribaldum, quæ a Reginone, Iuone & Gratiano in collectionibus Canonum citatur sub nomine epistolæ Rabani, mentio fit epistolæ ad Egilonem Abbatem; ac proinde epistola ad Heribaldum, qui *liber pœnitentialis* apud Steuartium inscribitur, aliquanto tempore post aliam ad Eigilem scripta est, ac fortasse postrema operum HRabani, quæ quidem habemus. * 44

Adamus Bremensis in historiæ ecclesiasticæ cap. XXII mentionem facit *Capituli Rabani de fama Ebonis ambigua.* quod capitulum postremum extat in epistola ad Heribaldum. Hæc sunt, quæ de Rabani scriptis obseruare potui. alia aliorum diligentiæ permitto.

quæ in eis memoratu digna. 50 Superest, vt examinemus hoc loco nonnulla, quæ in Rabani scriptis animaduersione digna nonnullis fortasse videantur. Vnum est, quod in epistola seu libro pœnitentiali ad Heribaldum, Eucharistiam secessui obnoxiam subobscure dicat, negetque in eo sacramento contineri idem Christi corpus, quod natum est de Maria virgine. Quod postremum diserte asseruit in epistola ad Egilonem Abbatem. Verum quodcumque illud vtrumque est, Rabanum ab omni errore hac in re immunem fuisse contendunt viri eruditi, qui de Eucharistia tractauere. Lege huius tomi præfationem.

51 Alius etiam locus est apud Rabanum in libro IV, de vniuerso cap. X, in quem forsan itidem animaduerti possit, vbi ait: *Nullum catechumenum, quamuis in bonis operibus defunctum, vitam æternam habere credamus, excepto martyrio, vbi tota baptismi sacramenta complentur.* Eandem sententiam habet Chiffletiana Confessio Alcuini, a quo præceptore haud scio an Rabanus hanc doctrinam acceperat. Huic obstat *Augustinus* lib. Quæstionum in Leuiticum cap. LXXXIV; vbi *inuisibilem sanctificationem quibusdam adfuisse, atque profuisse sine visibilibus Sacramentis,*

Edit. I pag. *mentis*, probat exemplo Cornelii & aliorum. Et lib. IV de baptismo contra Donatistas, postquam multa hac de re disseruit cap. XXII, sic concludit: *Tunc impletur inuisibiliter* baptismus, *cum mysterium baptismi non contemtus religionis, sed articulus necessitatis excludit.* Consentit *Ambrosius* in concione funebri de obitu Valentiniani iunioris, vbi non dubitanter asserit, ipsum, etsi ante susceptum baptisma decesserit, accepisse gratiam, quam poposcerat, atque desiderauerat. Hinc præclare de eo scribit in hunc modum: *Qui habuit spiritum tuum, quomodo non accepit gratiam tuum? aut si, quia sollemniter non sunt celebrata mysteria, hoc mouet: ergo nec martyres, si catechumeni fuerint, coronentur, non enim coronantur, si non initiantur. Quod si suo abluuntur sanguine; & hunc sua pietas abluit, & voluntas.* Itaque ex Ambrosii & Augustini sententia non solis catechumenis martyrio adfectis ad salutem prodest voluntas suscipiendi baptismi; sed etiam iis, qui huius sacramenti gratiam sincero ac feruenti animo proposcerunt, ac desiderarunt; nec ab eo suscipiendo reuocati sunt ex negligentia, sed ex dispensatione diuina. Idem valide & diserte propugnauit *S. Bernardus* in epistola LXXVII, seu tractatu ad Hugonem de S. Victore, adductis Augustini & Ambrosii testimoniis, aduersus quendam secus sentientem. At oppositum inuenio apud *Augustinum* ipsum, in sermone XX de verbis Apostoli cap. VI, vbi expendens, quare duobus catechumenis, vno probo, altero improbo, *iste adductus est a gubernatione Dei, vt baptizaretur: ille autem, cum bene catechumenus vixerit, subita ruina mortuus est, & ad baptismum non peruenit*; hoc vnum respondet: *Quare merita, non inuenies, nisi pœnam: Quare gratiam, o altitudo diuitiarum!* Hinc apparet, Augustinum sensisse hoc loco, bono illi catechumeno, quod ad baptismi gratiam
45 non peruenit, deputari ad pœnam, nec bonos mores ad salutem profuisse. Quod vnum Rabanus & Alcuinus fortasse docuerint. tametsi cum Ambrosio & Augustino alio in loco admiserint, bonis catechumenis, qui magna ac perfecta caritate baptismi gratiam desiderauerint, non obesse, quod rapti sint ante suscepta mysteria: secus, si remissa, quamuis bonis operibus præditi fuerint. Quamquam omnes vniuersim catechumenos *sine redemtione baptismi defunctos*, sacra oblatione & ecclesiæ suffragiis priuat concilium Bracarense secundum cap. XVII.

52 Denique nonnulli vitio vertunt Rabano, quod Gotescalcum eiusque doctrinam damnauerit. At ex opposito sunt, qui Rabani factum hac in parte probent. Sane ipsum recte sensisse de prædestinatione constat ex eius epistolis superius laudatis: atque etiamsi Gotescalci sententiam itidem rectam fuisse concedamus, non immerito tamen repressus a Rabano est; tum quia prædicationis officium in eius prouincia temere vsurpauit; tum quia nimis quam pertinaciter vocabulo prædestinationis in sequiorem partem abuti credebatur, cum populi offensa, quo in sensu hæc vox rarius a Patribus sumitur. Hæc fusius in huiusce tomi præfatione. Iam satis de RABANO.